

06

บ้านวิชาเยนทร์ ลพบุรี ค.ศ. 1683-1688: การศึกษารูปแบบสันนิษฐาน

Phualkon's Residence at Lopburi, 1683-1688: A Visual Reconstruction

Received: April 18, 2022 | Revised: July 25, 2022 | Accepted: August 25, 2022

ดร.พินัย สิริเกียรติกุล*

สิริเดช วงกรานต์**

Dr. Pinai Sirikiatikul

Siridate Wangkran

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: sirikiatikul_p@silpakom.edu

Assistant Professor, Faculty of Architecture, Silpakorn University. email: sirikiatikul_p@silpakom.edu

** อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: wangkran_s@su.ac.th
Lecturer, Faculty of Architecture, Silpakorn University. email: wangkran_s@su.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาสรุปย่อจากงานวิจัยการศึกษารูปแบบสันนิษฐานของบ้านวิชาเยนทร์ โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบ้านวิชาเยนทร์ระหว่างปี ค.ศ. 1683-1688 อันเป็นช่วงเวลาเมื่อคอนสแตน ฟอลคอน (Constans Phaulkon) ได้ย้ายเข้ามาพำนักอาศัยจนกระทั่งถูกประหารชีวิต ช่วงเวลาดังกล่าวนี้ครอบคลุมเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ การขึ้นสู่อำนาจในราชสำนักของฟอลคอน การเดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีของคณะทูตฝรั่งเศส และเหตุการณ์การปฏิวัติที่นำโดยออกพระเพทราชา บทความมุ่งศึกษาว่าชาวโบราณสถานของบ้านวิชาเยนทร์ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันนั้น สามารถสะท้อนสภาพทางการเมืองและชีวิตในช่วง 5 ปีสุดท้ายของฟอลคอนที่เจริญก้าวหน้าถึงขีดสุดกระทั่งตกต่ำจนต้องถูกประหารชีวิตได้อย่างไรบ้าง หลักฐานที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้แก่ บันทึกชาวต่างชาติ รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี และการตรวจสอบโบราณสถานทั้งโดยวิธีการสำรวจรังวัดและการตรวจสอบด้วยสายตา ซึ่งจากการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการการก่อสร้างบ้านวิชาเยนทร์ออกได้เป็น 3 ยุค คือ ยุคแรก ก่อนปี ค.ศ. 1683 เป็นสมัยที่ยังเป็นบ้านพ่อค้าเปอร์เซียก่อนที่ฟอลคอนจะย้ายเข้ามาพำนัก, ยุคที่สอง ระหว่างปี ค.ศ. 1683-1685 ภายหลังจากที่ฟอลคอนย้ายเข้ามาและได้มีการปรับปรุงต่อเติมเพื่อการอยู่อาศัยของตนเอง และเพื่อรับรองคณะราชทูตฝรั่งเศสเชอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ (Chevalier de Chaumont) ที่เดินทางเข้ามาในปี ค.ศ. 1685 และยุคที่สาม หลังจากปี ค.ศ. 1685 ถึง ค.ศ. 1688 คาบเกี่ยวช่วงเวลาที่คณะผู้แทนพระองค์พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่นำโดยซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) เดินทางมาถึงในปี ค.ศ. 1687 จนถึงปีที่พระเพทราชาก่อการปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงในช่วง 5 ปีสุดท้ายของบ้านหลังนี้สามารถสะท้อนถึงสถานะพิเศษของฟอลคอนทั้งในฐานะที่ปรึกษาคนสนิทของสมเด็จพระนารายณ์ และในฐานะหัวหน้าประชาคมชาวต่างชาติได้เป็นอย่างดี ผลการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมภายในบ้านวิชาเยนทร์ประกอบด้วยรูปแบบทางศิลปะและสถาปัตยกรรมหลากหลายที่มา ไม่ว่าจะเป็น สถาปัตยกรรมมัวร์ สถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และสถาปัตยกรรมยุโรปสมัยกอทิก ตลอดจนการประดับตกแต่งด้วยภาพเขียนศิลปะญี่ปุ่น และการใช้หินมีค่าจากชมพูทวีป ลักษณะผสมผสานเหล่านี้เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สะท้อนภาพความเป็นพหุวัฒนธรรมของสังคมอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์

คำสำคัญ: บ้านวิชาเยนทร์, รูปแบบสันนิษฐาน, นอเตรอะตาม เดอ ลอแรตต์, ลพบุรี

Abstract

This paper draws from my research entitled *A Visual Reconstruction of Phaulkon's Residence*, examining its transformation between 1683, when he moved to live in this house, and 1688, when he was executed. The main events of this period were Phaulkon's rise to high office at the Court of King Narai, the arrival of the French Embassy to Narai's court, and the 1688 revolution led by Phetracha. The question is how far the physical ruins of Phaulkon's residence and its development can reflect the last episode of Phaulkon's life. The research draws upon travellers' memoirs, excavation reports, and first-hand analysis by architectural measurement and visual inspection of the ruins. The findings suggest that the development of the house can be divided into three phases. The first phase is pre-1683, when the house belonged to a Persian merchant in the service of King Narai before Phaulkon moved to the house. The second phase spans 1683 to 1685, which concerns the conversion and extension of the house both for Phaulkon's use and for receiving the 1st French Embassy to Siam headed by Chevalier de Chaumont. The third phase between 1685 and 1688 involved the 2nd French Embassy to Siam led by La Loubère in 1687 until the 1688 revolution. The conclusion drawn is that the last five years of the house's development reflects Phaulkon's roles as King Narai's closest counsellor and as the leader of foreign communities in Siam. The findings show that the architecture in Phaulkon's residence consisted of a variety of artistic and architectural styles of different origins, ranging from Moorish, King Narai's style, to Gothic, including Japanese painting and the use of precious stones from India. The hybridized characteristics are another important element that reflects the multiculturalism of Ayutthaya society during the reign of King Narai.

Keywords: Phaulkon's residence, visual reconstruction, Notre-Dame de Laurette, Lopburi

บ้านวิชาเยนทร์ ลพบุรี ค.ศ. 1683-1688: การศึกษารูปแบบสันนิษฐาน

“ประสบความสำเร็จอย่างรุ่งโรจน์โชติช่วงเพียงสั้นๆ จากนั้นก็ดับเหว”

(Baker & Phongpaichit 2017: 162)

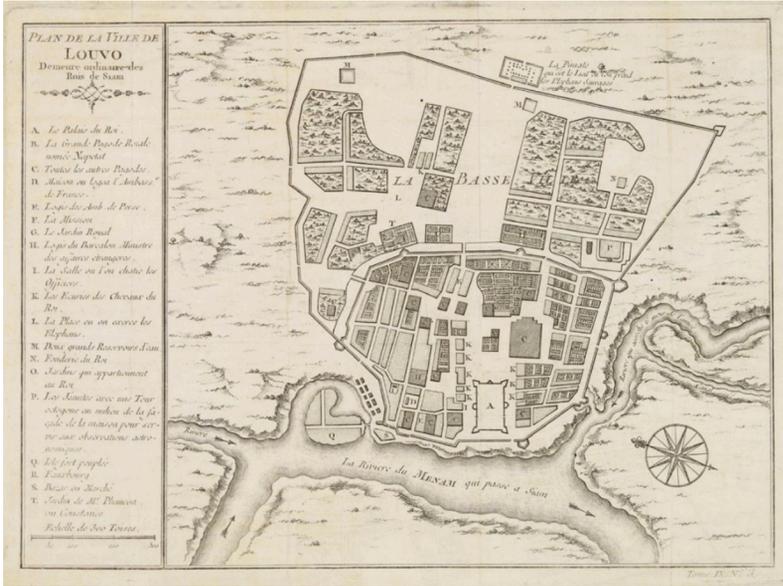
คำกล่าวของคริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร ข้างต้น สรุปลงชีวิตในสยามของคอนสแตน ฟอลคอน (Constans Phaulkon) ไว้ได้อย่างดี ย้อนกลับไปเมื่อเกือบ 400 ปีที่แล้ว บุรุษชาวกรีกผู้นี้ได้ใช้ชีวิตโลดแล่นอยู่ทั้งในยุโรป มหาสมุทรอินเดีย และพื้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา เริ่มต้นจากนักเดินเรือทะเลค้าขาย สู่การเป็นอัครมหาเสนาบดีของสมเด็จพระนารายณ์ แต่สุดท้ายกลับถูกประหารโดยสมเด็จพระเพทราชา ชีวิตอันโลดโผนราวกับละครของฟอลคอนดึงดูดความสนใจจากนักวิชาการจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งศึกษาบทบาทของเขาในฐานะชาวต่างชาติที่มีโอกาสรับราชการในราชสำนักสยาม จนมีตำแหน่งสูง แต่กลับมีเพียงนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาบ้านพักอาศัยของฟอลคอนที่รู้จักกันในชื่อ “บ้านวิชาเยนทร์” ทั้งที่ความจริงแล้วบ้านหลังนี้มีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าชีวิตของเขาเลย

ณ บริเวณสามแยกระหว่างถนนวิชาเยนทร์และถนนฝรั่งเศสที่วังพุ่มตรงมาจากพระราชวังนารายณ์เป็นที่ตั้งของบ้านดังกล่าว อันเป็นบ้านที่ฟอล

คอนได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระนารายณ์นอกเหนือไปจากบ้านที่กรุงศรีอยุธยาซึ่งตั้งอยู่บริเวณย่านถนนจีนติดกับลำน้ำ ถัดออกไปทางตะวันออกในกำแพงล้อมรอบเดียวกันยังปรากฏซากโบราณสถานขนาดใหญ่อีกแห่งหนึ่งชื่อว่า “บ้านหลวงรับราชทูต” โดยมีโบสถ์คริสต์ศาสนาชื่อว่า นอเตรอดาม เดอ ลอแรตต์ (Notre-Dame de Laurette) คั่นพื้นที่ระหว่างบ้านทั้งสอง บ้านวิชาเยนทร์ที่ตั้งอยู่ใกล้พระราชวังสมเด็จพระนารายณ์เพียงถนนวิ่งตรงถึงกันนั้นสะท้อนความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์และขุนนางคนโปรดคนนี้อย่างมีนัยยะสำคัญ คำถามที่น่าสนใจคือโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันสามารถสะท้อนสถานะพิเศษของพลคอนได้อย่างไร เรารู้อะไรได้บ้างจากซากปรักหักพังที่เคยเป็นที่พำนักอาศัยของเขา

ที่ผ่านมาแม้จะเคยมีผู้ศึกษาบ้านวิชาเยนทร์ไว้บ้างแล้ว แต่ก็เป็นการศึกษาเชิงสำรวจทางโบราณคดีเบื้องต้น ยังไม่เคยมีการทำรูปแบบสันนิษฐาน (visual reconstruction) อย่างที่งานชิ้นนี้ต้องการกระทำมาก่อน งานศึกษานี้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ หนึ่ง การทบทวนวรรณกรรม ค้นคว้าข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลการขุดค้นทางโบราณคดีและบันทึกของชาวต่างชาติ สอง การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสำรวจรังวัด สาม การวิเคราะห์รูปแบบสันนิษฐานของงานสถาปัตยกรรมในอดีตและสุดท้าย การสังเคราะห์พัฒนาการทางการก่อสร้างของบ้านวิชาเยนทร์ระหว่าง ค.ศ. 1683–1688 เพื่อตอบคำถามว่าในระยะเวลา 5 ปีสุดท้าย

ที่ชีวิตทางการเมืองของฟอลคอนได้พุ่งทะยานถึงจุดสูงสุดก่อนที่จะดับวูบลงอย่างรวดเร็ว นั่น เราสามารถอ่านอะไรจากซากปรักหักพังที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ได้บ้าง

ภาพที่ 1 แผนที่ละเอียด ในบทความของ Hutchinson ตำแหน่งอักษร T ในแผนที่คือบริเวณที่ Hutchinson เข้าใจว่าเป็นบ้านเดิมของฟอลคอนบริเวณนอกคูเมือง (ที่มา: <https://www.raremaps.com/gallery/detail/61174/lopburi-thailand-plan-de-la-ville-de-louvo-demeure-ordina-bellin> เข้าถึงเมื่อ 12 เมษายน 2565)

บ้านวิชาเยนทร์: ตะวันออกหรือตะวันตก ผังไหนสร้างก่อนกัน

งานชิ้นแรกๆ ที่ศึกษาบ้านวิชาเยนทร์และบ้านหลวงรับราชทูตอย่างจริงจัง ได้แก่ บทความของ E. W. Hutchinson (ฮัทชินสัน) ในปี ค.ศ. 1935 ที่ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มอาคารฝั่งตะวันตกของโบราณสถานนั้นก่อสร้างด้วยฝีมือที่หยากกว่าส่วนอื่นๆ และหากเปรียบเทียบแผนผังกับฝั่งตะวันออก จะพบว่าฝั่งตะวันตกมีการวางผังอย่างค่อนข้างสะเปะสะปะ ไม่ตั้งฉากกับแนวแกนของอาคารอื่นๆ เสียทีเดียว ไม่ว่าจะป็นโบสถ์นอเตรอดาม เดอ ลอแรตต์

บริเวณส่วนกลางของโบราณสถาน และกลุ่มอาคารบ้านหลวงรับราชทูตทางฝั่งตะวันออก นอกจากนี้ฮัทชินสันยังนำแผนที่ละโว้ (สำรวจโดยนักบวชฝรั่งเศสที่เดินทางมาในคณะราชทูต เดอ โชมองต์ เมื่อปี ค.ศ. 1685 (ภาพที่ 1) มาร่วมในการวิเคราะห์ โดยเสนอว่าการมีแต่ตำแหน่งของโบสถ์โดยไม่ปรากฏอาคารบ้านวิชาเยนทร์ในแผนที่ฉบับนี้ แสดงว่าบ้านพอลคอนที่ลพบุรีจะต้องสร้างขึ้นภายหลังจากคณะราชทูตเดอ โชมองต์ เดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยพอลคอนได้เลือกพื้นที่ฝั่งตะวันตกในการสร้างบ้านสำหรับตัวเอง เพื่อที่จะได้อยู่ใกล้พระราชวังของสมเด็จพระนารายณ์มากกว่า “บ้านเดิม” ที่ตั้งอยู่นอกคูเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (Hutchinson 1935: 6-7) แม้ข้อเสนอของฮัทชินสันที่ว่ากลุ่มอาคารฝั่งตะวันตกเป็นอาคารสมัยหลังสุดในพื้นที่จะคลาดเคลื่อนอย่างมากถึงกระนั้นการบรรยายซากโบราณสถานของเขาก็ค่อนข้างละเอียดและเชื่อถือได้ในหลายๆ ตอนฮัทชินสันยังได้กล่าวถึงซากอาคารที่ไม่เหลืออยู่แล้วในปัจจุบัน การสำรวจของเขาจึงเป็นประโยชน์กับงานศึกษานี้ไม่น้อยทีเดียว

งานชิ้นต่อมาที่ศึกษาบ้านวิชาเยนทร์ คือวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ John Andrew Listopad (ลิสโตแพด) ในปี ค.ศ. 1995 เรื่อง “The Art and Architecture of the Reign of Somdet Phra Narai” โดยลิสโตแพดได้แย้งฮัทชินสันว่า อาคารฝั่งตะวันตกไม่ใช่อาคารที่สร้างหลังสุด แต่คือบ้านหลวงรับราชทูตที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของพื้นที่ต่างหาก (ดังที่จะได้อธิบายต่อไปข้างหน้า)

นอกจากนี้ยังปรากฏงานศึกษาเกี่ยวกับบ้านวิชาเยนทร์โดยนักวิชาการไทยอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาของนงคราญ ศรีชาย (2537), สฤกษ์พงศ์ ขุนทรง (2552) และอชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช (2555) โดยพบว่างานศึกษาเหล่านี้หากไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับที่ฮัทชินสันเสนอไว้ก็สอดคล้องกับข้อเสนอของลิสโตแพด และแม้ว่างานศึกษาแต่ละชิ้นจะให้รายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็เพียงเล็กน้อย เพราะส่วนใหญ่มักศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่ใช้สอยของอาคาร อันยากจะพิสูจน์ให้เป็นที่แน่ชัดลง

ไปได้ (หากปราศจากหลักฐานที่สามารถยืนยันให้แน่นอนลงไป เช่น หลักฐานทางโบราณคดี)

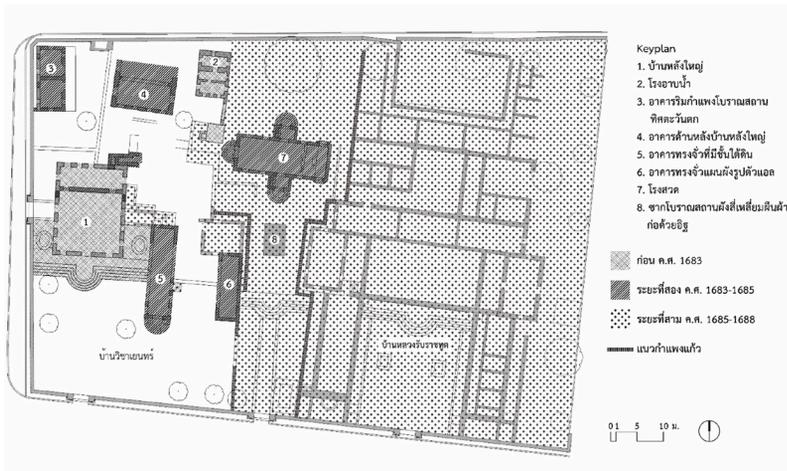
อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. 2563 ได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีในบริเวณบ้านวิชาเยนทร์และบ้านหลวงรับราชทูตที่ได้เปิดเผยข้อมูลใหม่ที่ไม่เป็นที่รับรู้กันมาก่อน การศึกษานี้จะใช้องค์ความรู้และข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมา ร่วมกับการสำรวจรังวัดโบราณสถานและรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี ครั้งล่าสุด เพื่อวิเคราะห์ว่าบ้านวิชาเยนทร์เคยมีสภาพการใช้งานและ พัฒนาการทางการก่อสร้างอย่างไร ท่ามกลางบริบททางการเมืองที่ฝรั่งเศส และพอลคอนกำลังมีอิทธิพลสำคัญในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ตั้งแต่เวลาที่พอลคอนได้เข้ามาพักอาศัยเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1683 อันเป็นปีที่เขาเริ่มมีบทบาททางการเมืองสูงในราชสำนัก จนถึงปี ค.ศ. 1688 ที่เขาถูกประหารชีวิต ระยะเวลา 5-6 ปี แห่งการเล็งอำนาจของพอลคอนจนถึงจุดจบชีวิตนี้ เราสามารถแบ่งพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของบ้านวิชาเยนทร์ได้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก ก่อนปี ค.ศ. 1683, ระยะที่สอง ระหว่างปี ค.ศ. 1683-1685 อันเป็นปีที่คณะราชทูตฝรั่งเศสเดินทางมาถึงสยาม และระยะสุดท้าย ระหว่างปี ค.ศ. 1685-1688 อันคาบเกี่ยวช่วงเวลาการเดินทางเข้ามาของคณะผู้แทนพระองค์จากฝรั่งเศส

ระยะแรก: ก่อน ค.ศ. 1683

ที่ผ่านมา นักประวัติศาสตร์มักเข้าใจกันว่า อาคารทั้งหมดในพื้นที่บ้านวิชาเยนทร์สร้างขึ้นโดยพอลคอน ตามความในพระราชพงศาวดารฉบับหมอบรัดเลย์ (คัดลอกจากพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ซึ่งชำระในสมัยรัชกาลที่ 1) ที่ระบุว่า พอลคอนสร้างบ้านหลังนี้ขึ้นเมื่อได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา มีเพียงลิสโตแพตเท่านั้นที่เสนอมุมมองที่ต่างออกไปเป็นคนแรก โดยเขาได้วิเคราะห์รูปแบบโบราณสถานบ้านพอลคอนว่ามีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบอินโด-เปอร์เซีย และน่าจะเคยเป็นเคหสถานของพ่อค้าชาวเปอร์เซียมาก่อน “ผู้สร้างบ้านหลังนี้ย่อมต้องเป็น

ที่ชอบพอกับพระนารายณ์ [...] ในช่วงก่อนปีที่พอลคอนจะมีอำนาจขึ้นมา ชาวอิหร่านจำนวนมากไม่เป็นที่ชื่นชอบของพระนารายณ์อีกต่อไป จึงเป็นไปได้ที่บ้านหลังนี้จะเคยเป็นของหนึ่งในพ่อค้าชาวอิหร่านและถูกยึดเป็นของพระนารายณ์ภายหลัง” (Listopad 1995: 107-108) ข้อเสนอของลิสโตแพตต์นี้ไม่เพียงแต่มีความเป็นไปได้ เพราะเข้ากันได้กับบันทึกชาวต่างชาติที่ยืนยันการเปลี่ยนมือที่พุกอศัยระหว่างชาวต่างชาติว่าเกิดขึ้นอยู่เสมอ (ดูกรณีนายวิลเลียม สแตนจ์ และนายกิบบอน ใน สุภรณ์ อัครสันโสภณ 2522: 166) แต่ยังสอดคล้องกับเหตุการณ์การเมืองที่อิทธิพลของขุนนางต่างด้าวในราชสำนักอยุธยาเปลี่ยนชั่วคราวจากชาวอิหร่านมาเป็นฝรั่งเศสโดยมีพอลคอนเป็นหัวหน้าประชาคมชาวต่างด้าวคนใหม่

ลิสโตแพตต์ยังได้เสนอต่อไปว่าในบรรดาโบราณสถานทั้งหมด ส่วนที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดคือฝั่งตะวันตก อันประกอบด้วยซากอาคารที่มีลักษณะเป็นบ้านขนาดใหญ่ที่มีลานหน้าอาคาร (อาคาร 1, ดูแผนผังในภาพที่ 2) ซึ่งเขาสันนิษฐานว่าเคยเป็นบ้านของพ่อค้าชาวเปอร์เซีย และกลุ่มอาคารบริวาร 3 หลัง ที่อยู่บริเวณด้านหลังของอาคารใหญ่ ได้แก่ **หนึ่ง** อาคารด้านหลังบ้านหลังใหญ่ (อาคาร 4) ลิสโตแพตต์เชื่อว่าเป็นครัว ซึ่งจากการขุดค้นทางโบราณคดีใน พ.ศ. 2564 พบชั้นใต้ดินของอาคารหลังนี้อีกชั้นหนึ่ง ทำให้สันนิษฐานต่อได้ว่าพื้นที่ชั้นบนน่าจะจะมีไว้สำหรับเตรียมอาหาร ส่วนชั้นใต้ดินไว้ถนอมอาหารและเก็บสัมภาระต่างๆ **สอง** อาคารริมกำแพงโบราณสถานฝั่งตะวันตก (อาคาร 3) สันนิษฐานว่าเป็นประตูทางเข้าด้านหลังสำหรับคนรับใช้ และต่อมาปรับปรุงเป็น gatehouse เพื่อรักษาความปลอดภัย และ **สาม** อาคารบริวารอีกหลังหนึ่งซึ่งอยู่ถัดออกไปด้านหลังทางทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าเป็นโรงอาบน้ำ (อาคาร 2)

ภาพที่ 2 ผังบริเวณแสดงพัฒนาการการก่อสร้างโบราณสถานบ้านวิชาเยนทร์ในระยะเวลาต่างๆ ระหว่าง ค.ศ. 1683-1688

โรงอาบน้ำ (อาคาร 2)

โรงอาบน้ำตั้งอยู่ทางด้านหลังของบ้านหลังใหญ่ถัดขึ้นไปทางทิศเหนือ ประกอบด้วยห้องเล็กๆ 3 ห้อง ที่วางตัวตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ได้แก่ **ห้องทางทิศเหนือ** **ห้องกลาง** และ **ห้องทางทิศใต้** โดยห้องทางทิศใต้จะเชื่อมต่อกับพื้นที่ปิดล้อมขนาดเล็ก (court) ที่ล้อมรอบด้วยกำแพง และที่มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ court เป็นที่ตั้งของ**หอคเก็บน้ำ** (cistern) ก่อด้วยอิฐ รายละเอียดของแต่ละห้องมีดังนี้

ห้องทางทิศเหนือ ห้องนี้มีลักษณะเด่นที่หลังคาเป็นแบบประทุนโค้ง ก่อด้วยอิฐ (brick vault) ภายในมีขนาด 1.97 x 4.72 ม. ผนังด้านทิศตะวันออก-ตก มีความหนาประมาณ 0.60 ม. มีประตูทางเข้าที่กึ่งกลางผนังทั้งสองด้าน ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้มีความหนากว่าด้านสกัดเกือบเท่าตัวที่ 0.90 ม. เนื่องจากต้องรับแรงถีบจากโครงสร้างโค้ง ในคราวที่ฮัทชินสันเข้ามาสำรวจโบราณสถานนั้นเขาพบว่า “ที่พื้นกลางห้องมีอ่างรูปจตุรัสที่ขนาบด้วยอ่างรูปผืนผ้าทั้ง 2 ด้าน โดยมีการต่อท่อดินเผากับอ่างทั้งสองสามนี้ ในลักษณะของอ่างอาบน้ำ” (Hutchinson 1935: 6-7) ซึ่งการขุดค้นทาง

โบราณคดีใน พ.ศ. 2564 โดยบริษัท อมรพัฒน์ บูรณะ จำกัด (ชิตชนก ถิ่นทิพย์ 2564) ก็เปิดเผยให้เห็นถึงการมีอยู่ของอ่างน้ำฝึ่งพื้นทั้งสาม รวมทั้งบรรดา **ท่อดินเผา** ที่ต่อเข้ามายังอ่างอาบน้ำจากภายนอก ดังที่ปรากฏแนวการวางท่อฝึ่งในกำแพงอาคารด้านทิศเหนือและในระดับพื้นดินอย่างเป็นระบบ บ่งชี้ว่า ห้องนี้อาจเป็นห้องอาบน้ำประเภท **ห้องร้อน** (Hot Room) ที่มีการติดตั้งหม้อต้มน้ำอยู่ภายนอก โดยใช้ท่อดินเผาส่งน้ำร้อนจากหม้อต้มเข้ามาสู่อ่างน้ำเหล่านั้น (ภาพที่ 3)

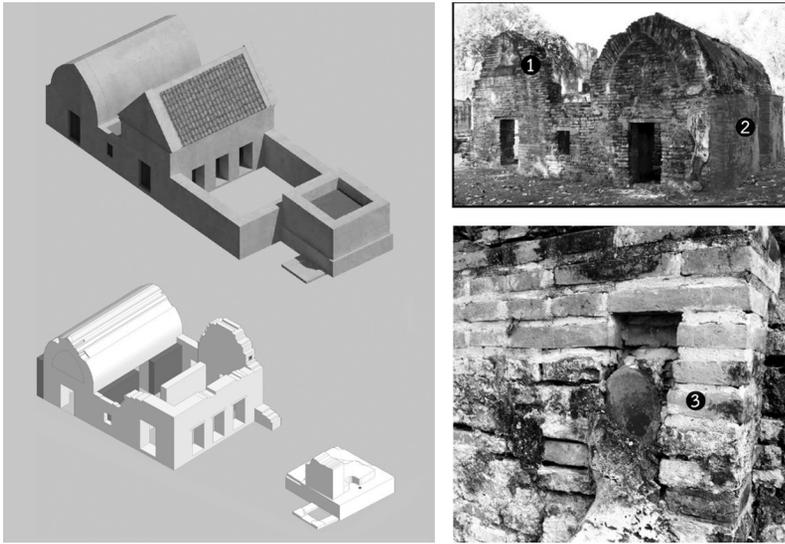
ภาพที่ 3 รูปตัดด้านสกัด (ซ้าย) และรูปตัดตามยาว (ขวา) ของอาคารโรงอาบน้ำ จากการสำรวจด้วยวิธี photogrammetry แสดงให้เห็นอ่างอาบน้ำฝึ่งดินทั้งสามภายในห้องร้อน

ห้องกลาง ถัดลงมาจากห้องอาบน้ำร้อนทางทิศใต้พบว่าเป็นห้องแคบๆ ขนาดเล็ก ที่ทั้งฮัทชินสันและลิสโตแพดต่างสันนิษฐานตรงกันว่าเป็น **ห้องส้วม** (latrine) แต่ร่องรอยจากการขุดค้นทางโบราณคดีล่าสุด พบการต่อท่อดินเผาจากบ่อน้ำเล็กๆ ที่อยู่ภายในห้องกลางฝึ่งทิศตะวันออก ไปยังอ่างอาบน้ำด้านทิศตะวันออกของห้องร้อน จึงสันนิษฐานว่าบ่อน้ำเล็กๆ ดังกล่าวนี้อาจเป็นบ่อพักเตรียมถ่ายน้ำหรือของเหลวอย่างอื่น ก่อนส่งเข้าไปยังห้องร้อนก็เป็นได้

ห้องทางทิศใต้ ถัดลงมาทางทิศใต้อีกห้องหนึ่งเป็นห้องที่มีขนาด 2.38 x 4.65 ม. ใกล้เคียงกับห้องร้อน แต่น่าสนใจว่าห้องนี้มีปริมาณช่องเปิดมากกว่า โดยมีการทำประตูที่เปิดไปสู่ส่วน court ถึง 3 บาน นอกจากนี้ยังปรากฏร่องรอยว่าโครงหลังคาของห้องนี้เป็นโครงสร้างไม้ ไม่ใช่โค้ง

ก่ออิฐแบบห้องร้อน ด้วยขนาดของห้องที่ใกล้เคียงกันกับห้องร้อน แต่กลับมีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งรูปที่ว่างและโครงสร้าง จึงสันนิษฐานว่าห้องนี้อาจเป็น **ห้องเย็น** (cold room) ที่มีการเปิดพื้นที่ต่อเนื่องสู่ court โดยยังสามารถรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้โรงอาบน้ำได้

เมื่อพิจารณาทั้งตำแหน่งและความสัมพันธ์ระหว่างห้องทางทิศใต้กับห้องอาบน้ำร้อนแล้ว สันนิษฐานได้ว่าอาคารหลังนี้คือ **โรงอาบน้ำ** ที่ประกอบด้วยห้องร้อนและห้องเย็นคู่กัน อันเป็นแบบฉบับหนึ่งที่ปรากฏในวัฒนธรรมการชำระล้างแบบเปอร์เซีย (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 (ซ้าย) ภาพสันนิษฐานโรงอาบน้ำที่ประกอบด้วยห้องร้อนและห้องเย็นวางตัวคู่ขนานกัน (ขวา) ซากอาคารโรงอาบน้ำปรากฏร่องรอยที่น่าสนใจคือ (1) รูปร่างโครงสร้างหลังคาไม้ของอาคารห้องเย็น (2) ผนังด้านยาวของห้องร้อนมีความหนาถึง 0.95 ม. และ (3) ท่อดินเผาฝังในผนังของห้องร้อน

นอกจากนี้ลิสต์แพตยังคงตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่าขนาดก้อนอิฐที่ใช้ในการก่อสร้าง และเทคนิคการก่ออิฐแบบ English bond “ซึ่งเป็นวิธีก่อที่นิยมกันทั่วไปในการก่อสร้างแบบอิสลาม (Islamic Practice)” ตลอดจนการทำช่อง

เปิดแบบโค้งแหลมที่ “ชัดเจนว่าคนงานก่อสร้างไม่รู้จักการทำอาร์คอย่างถูกวิธี” (Listopad 1995: 107) ของโรงอาบน้ำแห่งนี้ มีลักษณะเดียวกันกับบ้านหลังใหญ่ (อาคาร 1) และที่ผนังบางส่วนของอาคารริมกำแพงรั้วโบราณสถานทิศตะวันตก (อาคาร 3) อันบ่งบอกว่าอาคารบ้านหลังใหญ่ โรงอาบน้ำ และผนังด้านทิศตะวันตกของอาคารริมกำแพงรั้วโบราณสถาน น่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน มีความเป็นไปได้สูงว่า สถาปัตยกรรมอิทธิพลอินโด-เปอร์เซียทั้งสามหลังนี้เป็นส่วนหนึ่งของบ้านพักอาศัยของพ่อค้าชาวเปอร์เซีย ก่อนที่ในเวลาต่อมาจะตกอยู่ในความครอบครองของฟอลคอน (Listopad 1995: 107)

ระยะที่สอง: ค.ศ. 1683-1685

ปรากฏหลักฐานจากบันทึกชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้นว่า ฟอลคอนเคยใช้บ้านตนเองที่ลพบุรีในการรับรองคณะราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในสยามเมื่อปี ค.ศ. 1685 เนื่องจากบ้านหลวงรับราชทูตที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีรับสั่งให้สร้างขึ้นยังไม่แล้วเสร็จ ดังที่บาทหลวง กีย็ ตาซาร์ด (Guy Tachard) ได้บันทึกเหตุการณ์ต้อนรับคณะราชทูตในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1685 ที่จัดขึ้นโดยฟอลคอนว่า

ทางการได้จัดรับรองท่านราชทูตที่ทำเนียบของ ม. ก็องสแตงซ์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินโปรดให้สร้างพระราชทานเพิ่งจะแล้วเสร็จ เสนาบดีผู้นี้ได้ออกมารับท่านราชทูต และกล่าวขึ้นแก่ท่านพร้อมกับมองมาทางเราอย่างนอบน้อมว่า เมื่อได้ตระหนักในความกรุณาที่ท่านได้ให้แก่ภรรยาของเขาแล้ว เขาก็หวังว่าท่านราชทูตคงจะไม่รังเกียจที่จะพำนักอยู่ในบ้านช่องห้องหออันเป็นเคหสถานของพวกเขา (ตาซาร์ด 2551: 77-78)

ภาพที่ 5 ซากโบราณสถานบ้านหลังใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นบ้านที่พอลคอนใช้พำนักอาศัยในช่วง ค.ศ. 1683-1688 (ที่มา: “บ้านวิชาเยนทร์, n.d.,” Bb 15-282, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

เมื่อเดอ โชมองต์ เดินทางมาถึงลพบุรีในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1685 เอกอัครราชทูตท่านนี้และคณะผู้ติดตามได้เข้าพำนักในบริเวณเคหสถานของพอลคอน โดยเดอ โชมองต์ได้บันทึกรายละเอียดของบ้านหลังนี้ไว้ด้วยในคราวนั้น ซึ่งนับเป็นบันทึกร่วมสมัยชิ้นเดียวที่กล่าวถึงบ้านหลังนี้โดยตรง

ข้าพเจ้าพบว่าบ้านกษัตริย์หลังนี้สร้างขึ้นในแบบมัวร์ิส สร้างขึ้นดีพอควรตามแบบพื้นเมือง บริเวณทางเข้าบ้านจะผ่านสวนที่มีน้ำพุอยู่หลายแห่ง ในสวนแห่งนี้เมื่อเราเดินขึ้นบันไดไป 5-6 ชั้น จะพบบ้านฤดูร้อนสูงโล่งปลอดโปร่ง, ข้าพเจ้าได้เห็นโรงสวดที่สวยงาม และห้องพักสำหรับคณะผู้ติดตามข้าพเจ้า (Chaumont 1687: 53)

ลิสโตแพตได้ตั้งข้อสังเกตถึงคำบรรยายของเดอ โชมองต์ ข้างต้นว่ามีลักษณะสอดคล้องกับโบราณสถานบ้านพอลคอนที่ลพบุรี (อาคาร 1) เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น “สถาปัตยกรรมมัวร์”, “ทางเข้าที่ผ่านสวน”, “น้ำพุ” และ “ชั้นบันได 5-6 ชั้น” อาคารแบบมัวร์หลังนี้มีลักษณะเป็นอาคารโถงภายในสูงโปร่ง ภายนอกมีลักษณะรูปทรงสี่เหลี่ยม มีเสาเก็จที่เฉพาะมุมอาคารทั้งสี่ รูปถ่ายเก่าบางซั้วหลังคาของอาคารเป็นทรงจั่วขนาดใหญ่ (ภาพที่ 5) ส่วนช่องประตู-หน้าต่างมีลักษณะโค้งแหลมแบบอินโด-เปอร์เซียที่ใช้วิธีการก่ออิฐแบบพื้นเมืองที่ไม่รู้จักการก่ออาร์คโค้ง และด้วยมาตรฐานการก่อสร้างที่ค่อนข้างหยابกว่าอาคารส่วนใหญ่ในบ้านวิชาเยนทร์ จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า อาคารหลังนี้เป็นอาคารที่เก่าที่สุดในบรรดาอาคารที่หลงเหลืออยู่

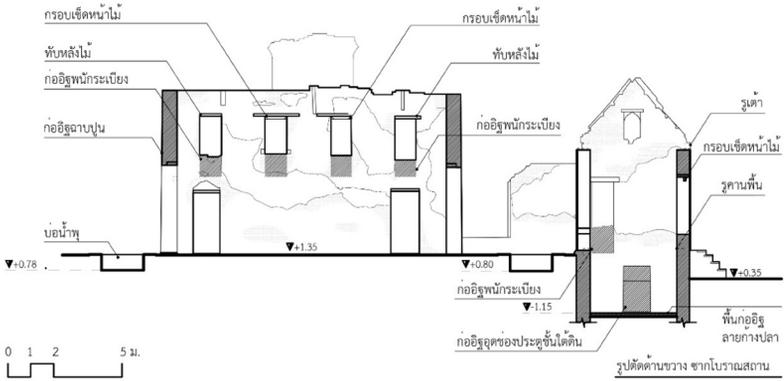
จากการสำรวจบ้านหลังใหญ่ในปัจจุบัน พบร่องรอยการต่อเติม-ดัดแปลงใน 3 ตำแหน่งหลักๆ ดังนี้ **หนึ่ง** การก่อผนังกั้นระหว่างห้องโถงสูงทางด้านหน้า และการต่อเติมพื้นที่ชั้นสองบริเวณพื้นที่ทางด้านหลัง การก่อผนังเพิ่มเติมนี้ทำให้จำเป็นต้องอุดช่องเปิดทางผนังทิศตะวันตกและทิศตะวันออกขึ้นด้านละ 1 ช่อง เพราะเป็นตำแหน่งที่ก่อผนังเข้าไปชนพอดี **สอง** การต่อเติมบันไดภายนอกเพื่อขึ้นชั้นสองจากทางด้านหลังอาคาร ทำให้จำเป็นต้องอุดช่องเปิดที่ผนังด้านทิศเหนือขึ้น 1 ช่องที่ตำแหน่งบันไดนั้น และ **สาม** พบว่ามีการขยับตำแหน่งช่องเปิดที่ผนังทิศเหนือทั้งในระดับชั้นล่างและชั้นบน กล่าวคือมีการอุดช่องเปิดเดิมและเจาะช่องเปิดในตำแหน่งใหม่ ซึ่งบ่งบอกว่าเป็นการดำเนินการภายหลังจากที่มีการต่อเติมพื้นที่ใช้สอยทางด้านหลังอาคาร ด้วยการกั้นผนังแยกพื้นที่ออกจากบริเวณโถง โดยทำขึ้นเป็น 2 ชั้น เป็นไปได้ว่าการต่อเติม-ดัดแปลงดังที่ได้กล่าวมานี้ทำขึ้นในคราวที่พอลคอนได้ย้ายเข้ามาอยู่ หรืออาจเป็นการดัดแปลงบ้านเพื่อใช้รับรองคณะราชทูต เดอ โชมองต์

ไม่ปรากฏบันทึกชาวต่างชาติที่กล่าวถึงรายละเอียดของห้องพักรับรองต่างๆ มากนัก อย่างไรก็ตามก็ตีหากลองพิจารณาถึงจำนวนผู้ติดตามเดอ โช

มองต์ ในการเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาที่มีกว่า 265 คน (Love 2006: 14) บ้านหลังใหญ่คงไม่เพียงพอต่อการรับรองได้ทั้งหมด ยังไม่นับรวมสัมภาระอื่นๆ ที่ติดตามมาด้วยอย่างมากมาย จึงเป็นไปได้ว่าอาจมีการสร้างอาคารชั่วคราวอื่นๆ เพิ่มเติม และดัดแปลงอาคารที่มีอยู่แล้วเพื่อให้เพียงพอต่อการรับรองคณะราชทูต ในที่นี้อาคารทรงจั่วที่มีชั้นใต้ดิน (อาคาร 5) และอาคารทรงจั่วแผนผังรูปตัวแอล (อาคาร 6) ที่ปรากฏว่าได้สร้างต่อเติมออกไปทางทิศตะวันออกของบ้านหลังใหญ่นั้น อาจเป็นอาคารที่สร้างขึ้นหรือปรับใช้เพื่อรับรองผู้ติดตาม เดอ โชมองต์ในครั้งนี้

อาคารทรงจั่วมีชั้นใต้ดิน (อาคาร 5)

อาคารที่สร้างถัดมาทางทิศตะวันออกของอาคารบ้านหลังใหญ่นี้ วางตัวตามแนวเหนือใต้ แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหน้าแคบ 4.90 ม. แต่ยาวถึง 17.00 ม. ซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งของความยาวสร้างล้าออกมาจากแนวผนังด้านหน้าของบ้านหลังใหญ่ โดยพื้นที่ระหว่างอาคารทั้ง 2 หลังมีบ่อน้ำพุคั่นกลาง อาคารมีทั้งหมด 2 ชั้นคือ ชั้นใต้ดิน และชั้นบนที่เข้าจากบันไดทางขึ้นรูปครึ่งวงกลมทางทิศใต้ของอาคาร (ภาพที่ 6) ลิสโตแพดตั้งข้อสังเกตว่าประตูทางเข้าที่ผนังทิศใต้นี้กว้างถึง 1.90 ม. ซึ่งเป็นขนาดที่กว้างกว่าทุกประตูในโบราณสถานฝั่งตะวันตก (Listopad 1995: 108) นอกจากนี้ยังปรากฏว่าได้มีการต่อเติมบันไดขึ้นอีกทางหนึ่งที่ด้านทิศตะวันออกตรงกับช่วงเสาที่สามของอาคาร ลักษณะการใช้ประตูทางเข้าขนาดใหญ่ การต่อเติมบันไดเพื่อเพิ่มทางเข้า-ออกอาคาร และการมีอยู่ของน้ำพุเช่นที่กล่าวมานี้ บ่งบอกถึงบทบาทการ “ต้อนรับแขกผู้มาเยือน” ของพื้นที่ชั้นบนของอาคารหลังนี้

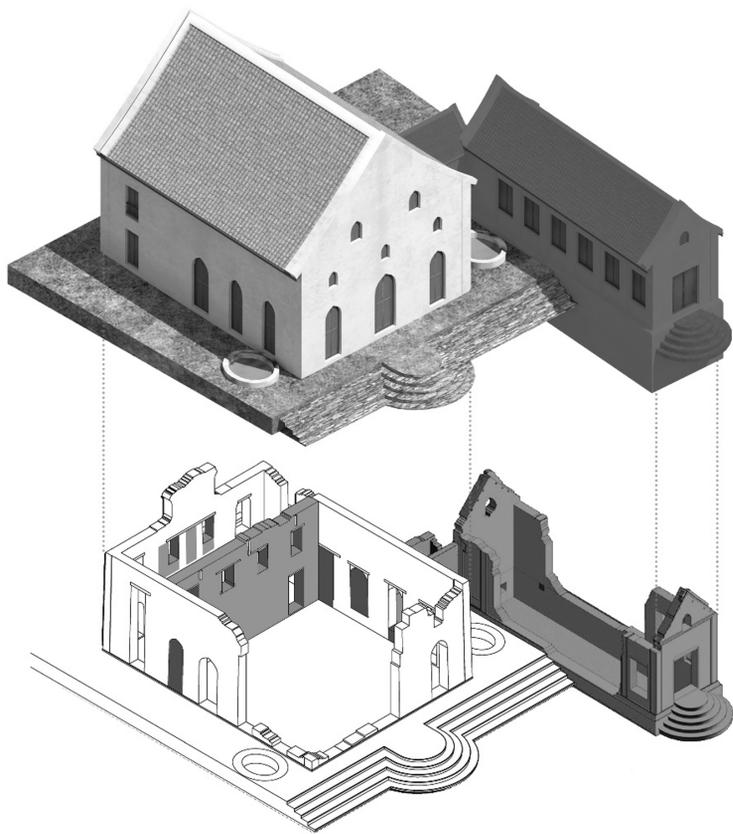
ภาพที่ 6 รูปตัดผ่านอาคารบ้านหลังใหญ่ (อาคาร 1) และอาคารทรงจั่วมีชั้นใต้ดิน (อาคาร 5) แสดงระดับพื้นที่แตกต่างกัน

การสำรวจซากโบราณสถานในปัจจุบันไม่ปรากฏชัดว่ามีการทำบันไดจากพื้นชั้นบนลงสู่ชั้นใต้ดินจากภายในอาคารหรือไม่ อย่างไรก็ตามปรากฏบันไดลงสู่ชั้นใต้ดินจากภายนอกทางด้านหลังอาคาร โดยยังคงหลงเหลือร่องรอยการเจาะประตูทางเข้าจากผนังใต้ดินทางทิศเหนือที่มีการทำสันโค้งเหนือช่องเปิดนั้น การสำรวจในปัจจุบันพบร่องรอยการก่ออิฐอุดประตูนี้ในสมัยหลัง ลิสโตแพตสันนิษฐานว่าการอุดประตูทางเข้าสู่ชั้นใต้ดินนี้อาจเกิดขึ้นในคราวเดียวกับการอุดช่องเปิดที่ผนังทิศตะวันออกของบ้านฟอลคอน (Listopad 1995: 108) พื้นชั้นใต้ดินยังพบการปูอิฐแบบก้างปลา (herringbone pattern) จึงเป็นไปได้ว่าห้องชั้นใต้ดินนี้อาจใช้เป็นห้องเก็บของที่มีน้ำหนักมาก (ภาพที่ 7)

ลิสโตแพตสันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้เคยใช้เป็นโรงแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า แต่หากพิจารณาจากลักษณะการใช้พื้นที่ชั้นบนเพื่อ “ต้อนรับแขก” และพื้นที่ชั้นล่าง เพื่อ “เก็บของที่มีน้ำหนักมาก” เราอาจตั้งข้อสังเกตใหม่ได้ว่า อาคารหลังนี้ น่าจะถูกสร้างต่อเติมขึ้นมาภายหลังจากที่ฟอลคอนเข้ามาพักอาศัยในบ้านหลังใหญ่แล้ว โดยอาจสร้างขึ้นเป็นอาคารรับรองสำหรับใช้ต้อนรับแขกหรือ ที่มีการจัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่ม

อาคารทรงจั่วแผนผังรูปตัวแอล (อาคาร 6)

อาคารหลังนี้สร้างถัดจากอาคารที่มีชั้นใต้ดินไปทางทิศตะวันออก น่าสนใจว่าแผนผังอาคารที่เป็นรูปตัวแอลกลับหัวนี้ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับอาคารในฝั่งตะวันตกอย่างใดเป็นพิเศษ หากแต่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่โบราณสถานส่วนกลางมากกว่า

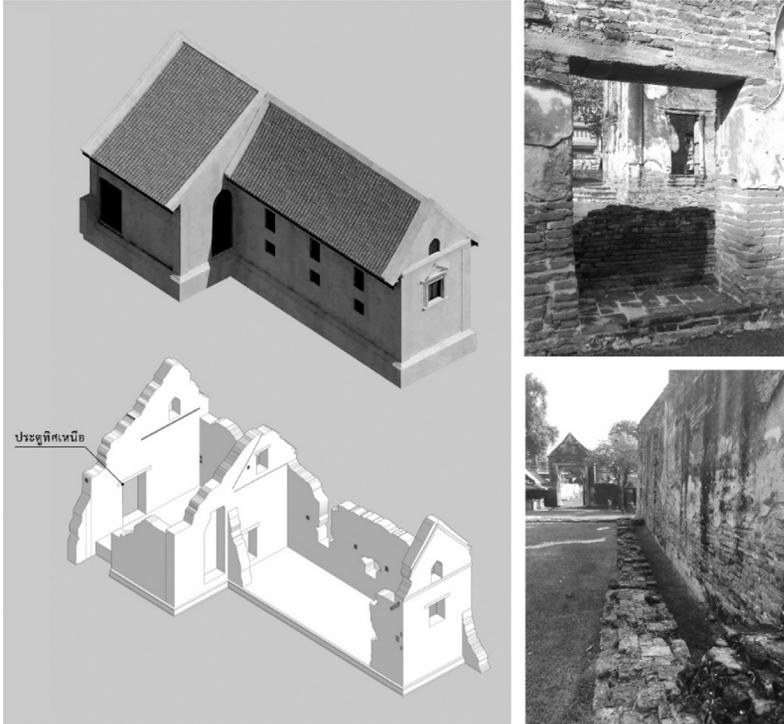
ภาพที่ 7 ภาพสันนิษฐานอาคารบ้านหลังใหญ่ (อาคาร 1) และอาคารทรงจั่วมีชั้นใต้ดิน (อาคาร 5) จากการสำรวจปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า อาคารบ้านหลังใหญ่เป็นอาคารที่มีมาก่อนและต่อมาได้รับการดัดแปลง-ต่อเติมพื้นที่ชั้น 2 ส่วนอาคารทรงจั่วมีชั้นใต้ดินชัดเจนว่าเป็นการต่อเติมภายหลังจากที่พอลคอนเข้ามาอาศัยแล้ว สันนิษฐานว่าเพื่อเป็นพื้นที่จัดเลี้ยงต้อนรับแขกหรือ

พื้นที่ภายในอาคารแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ **ห้องทางทิศใต้**และห้องทางทิศเหนือ ห้องทางทิศใต้ คือส่วนขาตัวแอลด้านยาวที่วางตัวไปตามแนวเหนือ-ใต้ ห้องภายในส่วนนี้วัดขนาดได้ 3.24×11.50 ม. มีทั้งหมด 2 ชั้น เพราะปรากฏร่องรอยโครงสร้างพื้นชั้นบนที่กำแพงด้านยาวของอาคารอย่างชัดเจน ที่กำแพง**ชั้นล่างฝั่งตะวันออก** ปรากฏช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยม 3 ช่อง ที่มีร่องรอยการก่ออิฐเพื่อลดขนาดช่องหน้าต่างทั้ง 3 บานให้เล็กลง โดยก่ออิฐอุดจากระดับวงกบล่างขึ้นไปประมาณครึ่งหนึ่งของความสูงหน้าต่างเดิม ที่กำแพง**ชั้นบน**ปรากฏร่องรอยของหน้าต่าง 3 บาน มีตำแหน่งตรงกับชุดหน้าต่างชั้นล่าง แต่ภายหลังมีการก่ออิฐอุดหน้าต่างนี้ทั้งหมด ทำให้ไม่สามารถมองไปสู่โบราณสถานส่วนกลางได้เลย

ส่วน **ห้องทางทิศเหนือ** อยู่บริเวณฐานของอาคารรูปตัวแอลกลับหัว วัดภายในได้ 5.46×6.70 ม. ผนังทิศใต้ของห้องนี้เป็นกำแพงกันห้องให้แยกขาดจากห้องทางทิศใต้ แต่มีการเจาะช่องประตูเล็กๆ ให้เชื่อมถึงกันได้ทางชั้นล่าง ผนังทิศตะวันออกของห้องก่อเป็นกำแพงที่ไม่มีช่องเปิด แต่ปรากฏร่องรอยโครงสร้างไม้ 4 ตำแหน่ง ตำแหน่งละ 2 ฐานล่าง เรียงตัวแนวนอนไปตามผนังภายใน ซึ่งแน่นอนว่าไม่ใช่ร่องรอยของโครงสร้างพื้นชั้นสอง (อย่างที่ลิสโตแพดเข้าใจ) เพราะด้วยขนาดความสูงจากพื้นที่ไม่พ้นศีรษะคน และปรากฏร่องรอยโครงสร้างไม้ที่ผนังนี้เพียงด้านเดียว จึงเป็นไปได้ว่าอาจเป็นร่องรอยของโครงสร้างรับแทนฉาก หรือเครื่องเรือนที่ติดตั้งกับกำแพงมากกว่า การสำรวจซากโบราณสถานในห้องนี้ยังพบร่องรอยของโครงสร้างฝาเพดานที่ระดับความสูง 3.85 ม.จากระดับพื้นห้องที่เท่ากันโดยตลอด

น่าสังเกตว่าห้องนี้มีประตูทางเข้าจากภายนอกได้ถึง 3 ทาง คือ **หนึ่ง** ประตูทางผนังทิศใต้ ปรากฏร่องรอยโครงสร้างการก่อสันโค้งแหลมที่เหนือประตู, **สอง** ประตูทางผนังทิศตะวันตก และ **สาม** ประตูทางผนังทิศเหนือ ซึ่งมีความพิเศษที่เป็นเพียงประตูเดียวของอาคารและของโบราณสถานฝั่งตะวันตกทั้งหมด ที่สามารถติดต่อกับลานประดิษฐานแผ่นมหาากงเขนของพื้นที่ส่วนกลางได้โดยการเดินออกจากประตูไปตามถนนทางเดิน (ภาพที่

8) ด้วยเหตุนี้การใช้สอยอาคารรูปตัวแอลจึงน่าจะมียุคที่สัมพันธ์กับเขตพัทธสีมาของโรงสวด ซึ่งทำให้ข้อสันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้เคยเป็นที่อยู่นักบวช (Hutchinson 1935: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ความเป็นไปได้มากกว่าข้อสันนิษฐานว่าเป็นโรงเก็บของ (Listopad 1995: 109)

ภาพที่ 8 (ซ้าย) ภาพสันนิษฐานอาคารทรงจั่วแผนผังรูปตัวแอล (อาคาร 6) สังกัดประตูด้านทิศเหนือ (ขวาบน) เป็นประตูเดียวของอาคารในโบราณสถานฝั่งตะวันตก ที่สามารถเชื่อมต่อไปยังพื้นที่พัทธสีมาส่วนกลาง ผ่านฉนวนทางเดิน (ขวาล่าง)

ระยะที่สาม: ค.ศ. 1685-1688

โบราณสถานส่วนกลาง: เขตพัทธสีมา กำแพงแก้ว และโรงสวด

อาคารที่เดอ โชมองต์ กล่าวว่า เป็นโรงสวดนั้น แน่นนอนว่าเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในบริเวณส่วนกลางที่วางตัวห่างออกมาจากอาคารอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด การทิ้งระยะที่วางดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับแนวคิดการสร้างเขตพัทธสีมาของอาคารในพระพุทธศาสนา ดังที่ดาซาร์ดกล่าวไว้ว่า “คนสยามถือเคล็ดในเรื่องนี้และอ้างว่าต้องปั้นเขตพัทธสีมาอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์โดยแยกออกจากบ้านเรือนที่ผู้คนอยู่อาศัย” (ดาซาร์ด 2551: 266) การสร้างเขตพัทธสีมานี้ทำขึ้นโดยใช้ “ลูกกรงระเบียงสูงขนาดยื่นเท้าแขนได้ล้อมโดยรอบ” ที่ทำหน้าที่เสมือน “กำแพงแก้ว” ในการแบ่งแยกพื้นที่โบสถ์ออกจากอาคารส่วนอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการเจาะ “ช่องวางประทีป” ตลอดแนวกำแพงแก้ว ดังที่ดาซาร์ดบรรยายว่า “ช่องกุฎีเล็กในผนังเรียงรายไปเป็นระยะๆ เพื่อตั้งตะเกียงโคม” (ดาซาร์ด 2551: 267) แนวกำแพงแก้วที่กั้นพื้นที่ส่วนกลางให้เป็นสัดส่วนนี้ปรากฏทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก โดยเริ่มก่อตัวจากแนวกำแพงรั้วโบราณสถานด้านทิศใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านลานศาลาหน้าบันได ลานมหากางเขน ก่อนที่กำแพงแก้วแต่ละฝั่งจะอ้อมหลังอาคารของซากโบราณสถานในฝั่งของตัวเองเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับลานโล่งหน้าโบสถ์ ดังที่จะได้อธิบายแนวการวางตัวของกำแพงแก้วแต่ละฝั่งดังนี้ (ดูแนวกำแพงแก้วในภาพที่ 2)

กำแพงแก้วฝั่งตะวันตก

เมื่อกำแพงแก้วฝั่งตะวันตกวิ่งออกจากแนวกำแพงรั้วโบราณสถานด้านทิศใต้ไปจดที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอาคารรูปตัวแอล ณ จุดนี้จะสังเกตว่าผนังภายนอกด้านทิศตะวันออกของอาคารรูปตัวแอลถูกคว้านออกบางส่วน และบริเวณชั้นล่างมีการอุดช่องหน้าต่างที่ผนังด้านนี้ให้เหลือช่องเปิดประมาณครึ่งเดียว เพื่อทำช่องตามประทีปให้ได้แนวต่อเนื่องไปตามผนังอาคาร (ภาพที่ 9) การดัดแปลงผนังอาคารเพื่อติดตั้งช่องตามประทีปดัง

กล่าวเป็นหลักฐานชี้ชัดว่าการก่อสร้างพื้นที่ส่วนกลางต้องสร้างขึ้นภายหลังอาคารรูปตัวแอล ทั้งนี้เนื่องจากเกิดความจำเป็นต้องกันเขตพัทธสีมาของโบสถ์ให้เป็นสัดส่วน เมื่อพ้นจากบันไดขั้นสุดท้ายไปเป็นระยะ 3 ช่องตามประทีปจะเป็นจุดที่แนวกำแพงแก้วฝั่งตะวันตกขยับตัวห่างจากอาคารรูปตัวแอล การขยับตัวของกำแพงแก้วให้ห่างจากอาคารนี้เป็นไปเพื่อให้เกิดเป็นทางเดินแคบๆ ที่เรียกว่า **ฉนวน** มีขนาดกว้างพอให้เดินได้ โดยฉนวนและกำแพงแก้วจะเริ่มก่อตัวจากจุดดังกล่าว ขนานไปกับแนวผนังอาคารแล้วหักศอกที่มุมอาคารก่อนเลี้ยวตัวไปทางทิศตะวันตก จนไปจบที่แนวกำแพงที่วังตั้งฉากออกมาจากผนังด้านทิศเหนือของอาคารรูปตัวแอล

การสร้างกำแพงแก้วและฉนวนทางเดินฝั่งตะวันตกดังกล่าวดูเป็นการจงใจต่อเติมขึ้นเพื่อกันไม่ให้ผู้ใช้อาคารรูปตัวแอล (สันนิษฐานว่าคือนักบวช) ออกจากอาคารทางประตูด้านหลังมายังโบสถ์ได้โดยตรง แต่จะนำทางไปตามฉนวนเพื่อไปยัง **ลานประดิษฐานแท่นมหากางเขนศิลา** ก่อนที่จะไปยังโบสถ์ หรือลงบันไดผ่านลานหน้าศาลาเพื่อออกทางซุ้มประตูไปสู่ภายนอกได้

ภาพที่ 9 ผนังด้านทิศตะวันออกของอาคารทรงจั่วแผนผังรูปตัวแอล มีการก่ออุดช่องหน้าต่างชั้นล่างเพื่อให้มีพื้นที่กำแพงสำหรับทำช่องตามประทีปที่วางแนวต่อเนื่องมาจากกำแพงแก้วฝั่งทิศตะวันตกของเขตพัทธสีมาส่วนกลาง

(ที่มาภาพซ้าย: <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/agsphoto/id/19836/rec/18> เข้าถึงเมื่อ 12 เมษายน 2565)

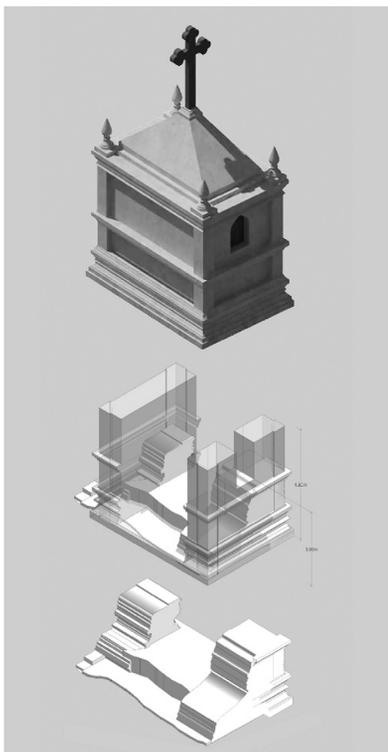
กำแพงแก้วฝั่งตะวันออก

การวางตัวของกำแพงแก้วฝั่งทิศตะวันออกมีลักษณะเป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่ไม่วิ่งไปชนผนังอาคารแบบกำแพงแก้วฝั่งตะวันตก หากมีการทิ้งระยะห่างจากอาคารเพื่อเว้นระยะทางเดินระหว่างกำแพงแก้วกับอาคารโดยตลอด ลักษณะเช่นนี้จึงบ่งบอกได้อีกเช่นกันว่ากลุ่มอาคารฝั่งตะวันออกที่เป็นส่วนของบ้านหลวงรับราชทูตนั้นคงสร้างขึ้นในคราวเดียวกันกับการสร้างกำแพงแก้วและโบสถ์ จึงมีการเว้นระยะทิ้งห่างเป็นสัดส่วนชัดเจน ไม่ต้องตัดแปลงผนังอาคารเหมือนฝั่งตะวันตก การวางตัวของแนวกำแพงแก้วตั้งที่ได้อธิบายมานี้จึงได้สร้างขอบเขตให้กับบริเวณพื้นที่ส่วนกลางของโบราณสถานอย่างชัดเจน โดยสามารถแบ่งพื้นที่ส่วนนี้ได้เป็น 3 ส่วนตามลำดับการเข้าถึง ได้แก่ หนึ่ง **ลานชาลาหน้าบันได** คือพื้นที่ลานโล่งหน้าบันไดที่ถูกขนาบข้างด้วยกำแพงแก้วโดยตลอดทั้งฝั่งทิศตะวันตกและตะวันออก ที่ลานแห่งนี้ปรากฏร่องรอยของแนวทางเดินวิ่งผ่ากลางจากซุ้มประตูทางเข้าโบราณสถานส่วนกลางไปยัง**บันไดโค้งครึ่งวงกลม**อีกด้วย

จากลานชาลาหน้าบันได เมื่อขึ้นบันไดไป 5 ขั้นจะพบกับ **ลานมหากางเขน** ลานมหากางเขนนี้มีขนาดเล็กและแคบกว่าลานชาลาหน้าบันได อันเนื่องมาจากการขยับตัวของแนวกำแพงแก้วเข้ามาทางกึ่งกลางลาน เพื่อเว้นพื้นที่ให้กับฉนวนทางเดินทั้งสองฝั่งตั้งที่กล่าวแล้ว จุดศูนย์กลางของลานแห่งนี้คือซากโบราณสถานผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยอิฐ (อาคาร 8) สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแท่นประดิษฐาน “มหากางเขนศิลา” ตามบันทึกของตาซาร์ด ที่ว่า “ตรงกลางนั้นมีพระมหากางเขนอันใหญ่ทำด้วยศิลา ซึ่งคงจะปิดทองในโอกาสต่อไป ตั้งอยู่บนฐานแท่นอันกว้าง” (ตาซาร์ด 2551: 266) นอกจากนี้การสำรวจของฮัทชินสัน ยังได้อธิบายลักษณะซากแท่นมหากางเขนนี้ไว้อย่างมีรายละเอียด ซึ่งในปัจจุบันหลงเหลือแต่เพียงขั้นฐานเท่านั้น

ซากโบราณสถานผนังสี่เหลี่ยมขนาด 12 ฟุต × 18 ฟุต ประกอบด้วยกำแพง 2 กำแพงด้านทิศเหนือและใต้ แต่ละด้านสูงประมาณ 12 ฟุต ที่มีอิฐรูปอานม้า (saddle-shaped mass of bricks) ก่อขึ้นจากศูนย์กลางและดูเหมือนจะเป็นหลังคาโค้ง (vault) กำแพงทิศเหนือมีร่องรอยของกรอบหน้าต่างสูง 10 ฟุต จากพื้น...ซากดังกล่าวนี้รู้จักกันว่าเป็นหอระฆัง (Bell Tower) แต่ที่ผนังไม่มีร่องรอยชื่อสำหรับแขวนคานระฆัง ซึ่งต้องแขวนจากหลังคาที่ตอนนี้ไม่มีเหลือแล้ว (Hutchinson 1935: 3)

จากการสำรวจในปัจจุบัน ไม่ปรากฏ “ผนังสูง 12 ฟุต” “อิฐรูปอานม้า” และ “ร่องรอยของกรอบหน้าต่าง” ให้เห็นแล้ว การศึกษานี้จึงได้ใช้บันทึกของดาซาร์ดประกอบเข้ากับข้อมูลการสำรวจของฮัทชินสัน และบันทึกของบาทหลวงมาร์เซล เลอบล็องก์ ที่เรียกอาคารหน้าหอพระ (โบสถ์-ผู้เขียน) ว่า “อาคารพีระมิด” (เลอบล็องก์ 2552: 168) ในการอนุมานรูปแบบสันนิษฐานของแท่นมหากางเขน ซึ่งอาจมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นดังนี้คือ เป็นแท่นประดิษฐานมหากางเขนศิลา ฐานอาคารเป็นแบบฐานลูกแก้วอกไก่ (ลักษณะเดียวกับบองค์ประกอบของซุ้มประตูทางเข้า เพราะน่าจะสร้างขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน) ตัวอาคารประดับเสาเกล็ดที่มุมอาคารทั้งสิ้น โดยที่สูงสุดของผนังอาคารจับด้วยหน้ากระดานบัวหงายโดยรอบ ส่วนหลังคาลาดเอียงขึ้นไปเป็นลักษณะ “พีระมิด” ฐานสี่เหลี่ยม ก่อนที่จะรวบเป็นแท่นเทินมหากางเขนศิลา (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 (ซ้ายบน) ร่องรอยชุดบัวหางที่ชั้นฐานของแท่นประดิษฐานมหากางเขนศิลาที่ยังคงหลงเหลืออยู่
(ซ้ายล่าง) ซากโบราณสถานของแท่นประดิษฐานมหากางเขนศิลา
(ขวา) ภาพสันนิษฐานแท่นประดิษฐานมหากางเขนศิลา

โรงสวด (อาคาร 7)

เบื้องหลังแท่นมหากางเขนคือที่ตั้งโบสถ์คริสต์ศาสนานามว่า นอเตรอะตาม เดอ ลอเรตต์ ซึ่งพอลคอนดารีให้สร้างขึ้นในบริเวณเคหสถานของตัวเอง ปรากฏบันทึกชาวต่างชาติจำนวนมากที่ยืนยันถึงสถานะความเป็นเจ้าของโบสถ์หลังนี้ของพอลคอน ไม่ใช่อย่างที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเข้าใจว่าสมเด็จพระนารายณ์เป็นผู้รับสั่งให้สร้างขึ้น (Hutchinson 1935: 3) เช่น บันทึกของตาซาร์ดที่กล่าวว่า พอลคอนใช้โบสถ์หลังนี้ในการประกอบพิธีมิสซาเพื่อเฉลิมฉลองการประสูติของพระเยซูในคืนวันคริสต์มาส

ในปี ค.ศ. 1687 “เขาเข้าไปมิสซาตอนเที่ยงคืนในโรงสวดของเขา” (ตาซาร์ด 2551: 287) แต่การสร้างโบสถ์หลังนี้เป็นไปเพียงเพื่อใช้เป็น “โรงสวดส่วนตัว” ของตนเองเท่านั้นหรือ

หากเทียบกับการก่อสร้างอาคารอื่นๆ ในบ้านฟอลคอน การก่อสร้างโบสถ์หลังนี้ทำขึ้นอย่างพิถีพิถันและมีการตกแต่งอย่างงดงาม “โบสถ์นี้ได้ก่อสร้างก็จริงอยู่ แต่ได้ทำอย่างงดงามมาก และมีเครื่องประดับงามด้วย” (เซเบเรต์ 2560: 149) เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าโบสถ์หลังนี้เริ่มสร้างขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งหลังจากที่ฟอลคอนเปลี่ยนศาสนาในปี ค.ศ. 1682 และงานก่อสร้างได้เสร็จในระดับที่ใช้งานได้ในอีก 3 ปีถัดมา เพราะเมื่อคราวที่เดอ โชมองต์เดินทางมาถึงลพบุรีในปี ค.ศ. 1685 “ก็ได้ใช้สถานที่นี้ แลเป็นที่กล่าวมิสซาตลอดเวลาที่ท่านพำนักอยู่ที่นั่น แต่ครั้งนั้นยังไม่ทันได้ตกแต่งประดับประดาอะไรเลย” (ตาซาร์ด 2551: 256-266) การตกแต่งโบสถ์หลังนี้เสร็จสมบูรณ์ในอีก 2 ปีต่อมา คือในปี ค.ศ. 1687 และได้มีการจัดพิธีฉลองโบสถ์ขึ้นอย่างยิ่งใหญ่เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน ค.ศ. 1687 “ในงานฉลองวัดคราวนี้ได้มีงานกันถึง 8 วัน และในระหว่างงานนั้นได้มีการสวดและเทศน์ กับได้ร้องเพลงสวดโดโนนซา ลูอา ฟักเรเยมทุกๆ วัน ไม่ผิดกันกับที่เคยทำพิธีชนิดนี้ในประเทศฝรั่งเศสเลย” (เซเบเรต์ 2560: 178) จึงมีความเป็นไปได้ไม่น้อยที่การสร้างโบสถ์หลังนี้เป็นไปเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองของฟอลคอนด้วย เพราะหากการเปลี่ยนศาสนาของฟอลคอนนั้นมีนัยยะที่มากกว่าความศรัทธาทางศาสนาส่วนตัว การสร้างโบสถ์ขึ้นในบริเวณบ้านพักของเขาเองก็อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาคมคริสเตียนและฝรั่งเศสที่ฟอลคอนและสมเด็จพระนารายณ์กำลังต้องการได้เป็นพันธมิตรใหม่ทางการเมือง การจัดงานฉลองโบสถ์แห่งนี้อย่าง “เอิกเกริก” แทนที่จะจัดอย่างเรียบง่าย ในฐานะโบสถ์ส่วนตัว จึงเปรียบเสมือนการป่าวประกาศต่อสาธารณะถึงความสำคัญที่ฟอลคอนมีให้กับประชาคมชาวคริสเตียน

การอุทิศถวายโรงสวดหลังนี้ (แต่พระผู้เป็นเจ้าของ) นั้นได้กระทำกันอย่างเปิดเผยต่อสาธารณชนที่เมืองละโว้ และด้วยความเอิกเกริก เทียมเท่ากับที่กระทำกันในเมืองใหญ่ๆ ที่เป็นคาทอลิกในทวีปยุโรปทีเดียว ความจริงนั้นก็ได้รับความร่วมมือจากประชาชนพลเมืองมากมายนักดอก เพราะว่าการคนสยามนั้นยังมิได้เข้ารับศีลเป็นคริสต์ยังมีแต่ชาวฝรั่งเศสกับชาวปอร์ตุเกสที่อยู่ในเมืองละโว้เพียงไม่กี่คนเท่านั้น (ตาซารด์ 2551: 267-268)

พิจารณาในเชิงรูปแบบ ซากโบสถ์คริสต์ศาสนาหลังนี้มีลักษณะเป็นอาคารทางพุทธศาสนาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มากกว่าจะดูเป็นโบสถ์คริสต์ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเป็นการสร้าง “กลอุบาย” ชักจูงให้บรรดาชาวพุทธเข้ารับโดยไม่รู้สึกละอาย (อย่างน้อยก็จากลักษณะภายนอกของอาคาร) แม้ว่าในความเป็นจริงจะไม่ได้รับการตอบรับจากประชาชนมากนักก็ตาม ตาซารด์ได้บรรยายลักษณะทางสถาปัตยกรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า “หลังคาโรงสวดหลังนี้ทำซ้อนเป็นสามชั้นเหมือนหลังคาพระอุโบสถ มุงด้วยแผ่นตะกั่วถ้าอันเป็นโลหะชนิดหนึ่งเนื้อค่อนข้างขาว มีส่วนผสมระหว่างดีบุกกับตะกั่ว แต่มีความเบากว่าโลหะทั้งสองอย่างนี้มาก” (ตาซารด์ 2551: 266) จากการสำรวจจริงวัดซากโบราณสถานในปัจจุบัน โดยเฉพาะร่องรอยของโครงสร้างหลังคาที่ยังหลงเหลือที่ผนังส่วนบนของอาคาร ทำให้สามารถสันนิษฐานรูปแบบหลังคาของโบสถ์หลังนี้ได้ว่าเป็นอาคารที่มีหลังคา 3 ตับ ยกซ้อน 2 ชั้น โดยมีหลังคา 2 ตับของมุข transept วิ่งมาชนที่กึ่งกลางอาคาร โครงสร้างหลังคาเป็นแบบเครื่องประดับเสริมจันทัน ทำนองเดียวกับโครงสร้างหลังคาอุโบสถวัดทองปูลพบุรี ซึ่งเป็นอาคารร่วมสมัยกันกับโรงสวดนอเตรอดามเดอ ลอแรตต์ (ภาพที่ 11)

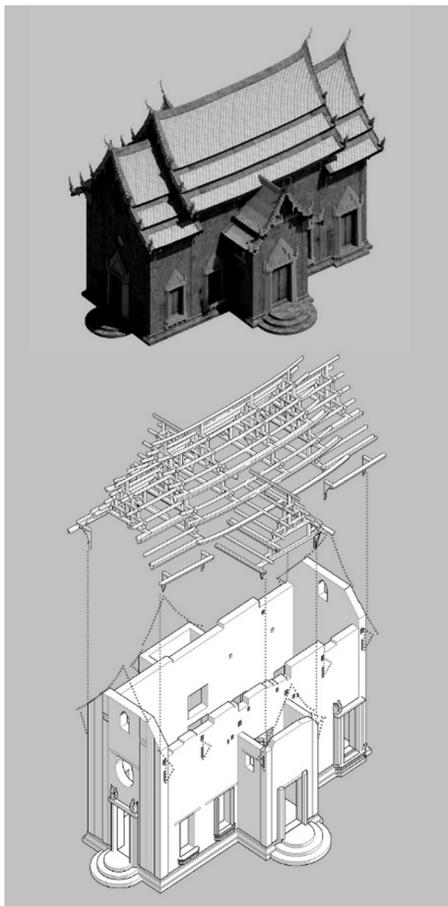
โบสถ์วางตัวหันหน้าไปทางทิศตะวันตกสู่บริเวณพื้นที่โล่งด้านหลังบ้านพอลคอน ซึ่งนับเป็นการวางผังที่สอดคล้องกับการใช้งานของผู้ครอบครองที่มีทางเข้าส่วนตัวจากทางด้านหลังบ้านได้โดยไม่ต้องเดินไปเข้าทาง

ซุ้มประตูด้านหน้า แผนผังของอาคารเป็นรูปไม้กางเขนวางตัวตามแนว ตะวันออก-ตะวันตก ขนาด 6.20 x 18.70 ม. ประกอบด้วย 5 ช่วงเสา โดย 2 ช่วงเสาแรกจากทางเข้าคือพื้นที่ส่วน nave การสำรวจของฮัทชินสันพบว่าพื้นอาคารครึ่งหนึ่งยังคงปูด้วยกระเบื้องหกเหลี่ยมสีแดงที่เป็นวัสดุดั้งเดิม (Hutchinson 1935: 3)

ช่วงเสาที่ 3 คือพื้นที่ส่วน crossing อันเป็นบริเวณกึ่งกลางอาคาร ที่ตัดกับแขนกางเขนอีกแนวหนึ่งที่น่าสนใจ โดยทำเป็นมุข Transept ยื่น ตั้งฉากออกจากแนวผนังทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ทำหน้าที่เป็นทางเข้า “สาธารณะ” ภายในมุข transept ทั้ง 2 ด้านปรากฏการทำบันไดขึ้นสู่ชั้นบน ที่ผนังทิศตะวันตกของห้อง ซึ่งแม้จะไม่หลงเหลือพื้นชั้นบนให้เห็นในปัจจุบันแล้ว แต่ร่องรอยโครงสร้างคานพื้นชั้นบนยังปรากฏให้เห็นที่ผนัง สันนิษฐานว่าพื้นที่เหนือมุข transept นี้อาจใช้สำหรับแขวนระฆังในโบสถ์ ซึ่งหากเป็น เช่นนี้ มุข transept จะทำหน้าที่เป็นเสมือน “หระฆังคู่” ที่ขนาบอาคาร ทั้งสองด้าน โดยระฆังที่ถูกตีสามารถส่งเสียงเข้าสู่ภายในและออกสู่ภายนอก โบสถ์ผ่านช่องเปิดที่ผนังด้าน crossing และผ่านหน้าต่างบานเล็กที่ผนัง ทิศตะวันออกและตะวันตกของมุข transept ตามลำดับ

ช่วงเสาที่ 4 คือพื้นที่ส่วน Altar ที่ก่ออิฐเป็นฐานยกสูงขึ้นจากระดับ พื้นอาคารประมาณ 0.45 ม. ขนาดกว้างเต็มช่วงเสาด้านสกัด ลึกประมาณ 1.80 ม. สำหรับใช้วางแท่นบูชาโดยยังพบว่ามีการใช้หินอ่อนเป็นวัสดุปูพื้น แท่นบูชาที่ปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยให้เห็นอยู่บ้างแม้ไม่ชัดเจนนัก

ช่วงเสาสุดท้าย ของโบสถ์คือพื้นที่ด้านหลังแท่น Altar มีขนาดกว้าง ประมาณ 1.90 ม. พื้นที่ส่วนนี้น่าจะเป็น sacristy หรือห้องเตรียมตัวสำหรับ บาทหลวง และเป็นที่พักเครื่องสักการะในโบสถ์ โดยบาทหลวงสามารถ เข้าถึงห้องนี้จากภายนอกได้โดยตรงผ่านซุ้มประตูด้านทิศเหนือและทิศใต้ ของช่วงเสานี้

ภาพที่ 11 (ซ้าย) ภาพสันนิษฐานโบสถ์นอเตรอะตาม เดอ ลอแรตต์ วิเคราะห์จากร่องรอยโครงสร้าง และบันทึกของตาซาร์ด (ขวาบน) ชும்หน้าต่างที่ชั้นที่ 2 รองรับด้วยฐานสิงห์ลอย (ขวาล่าง) ชும்หน้าต่างที่ชั้นที่ 1 รองรับด้วยฐานสิงห์ลอย

ชும்ประตู-หน้าต่าง

การเข้าสู่พื้นที่ nave ของโบสถ์ทำได้ 3 ทางด้วยกันคือ ผ่านประตูทิศ ตะวันตก ประตูทิศใต้ และประตูทิศเหนือ น่าสังเกตว่าประตูช่องเปิดทาง ทิศตะวันตกทางด้านหน้าอาคารนั้นมีขนาดความกว้างน้อยกว่าประตูทาง

เข้าทางทิศใต้และทิศเหนือ คือมีขนาด 1.40 x 3.00 ม. ขณะที่ช่องเปิดทางทิศใต้และเหนือมีขนาด 1.70 x 3.00 ม. ขนาดทางเข้าที่แตกต่างกันแม้เพียงเล็กน้อยนี้บ่งบอกว่าทางเข้าทางทิศใต้และทิศเหนือมีความเป็น “สาธารณะ” มากกว่าประตูทางเข้าทางทิศตะวันตก ทั้งนี้สันนิษฐานว่าประตูทางทิศใต้ที่หันหน้าสู่ลานมหากางเขนเป็นทางเข้า-ออกของพวกนักบวชเยซุอิตและพวกเข้ารีต ในขณะที่ทางเข้าทางทิศตะวันตกเป็นประตูส่วนตัวของพอลคอน ส่วนการทำหน้าต่างปรากฏที่ทุกช่วงเสาของผนังด้านยาวของโบสถ์ ยกเว้นที่ช่วงเสา transept และช่วงเสาสุดท้ายที่ทำช่องเปิดเป็นประตู

รูปแบบของซุ้มประตูหน้าต่างมีลักษณะเป็นแบบ “ซุ้มบันแถลงซ้อน 2 ชั้น” อันเป็นรูปแบบที่ริเริ่มเป็นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยทำเป็นซุ้มโค้งรูปกลีบบัวซ้อน 2 ชั้น ยอดซุ้มเป็นแบบ “อินทระณู” หน้าบันเรียบไม่ประดับตกแต่ง เว้นแต่กระจังรูปดอกบัว 2 ดอกที่โผล่ขึ้นมาจากชั้นรัดเกล้า ชั้นรัดเกล้านี้ทำเป็นหน้ากระดานบัวหงายเรียบๆ ซ้อนกัน 2 ชั้น โดยอยู่ในระดับเสมอกันทั้งซุ้มหน้าและซุ้มหลัง สมคิด จิระทัศนกุล กล่าวว่า การทำซุ้มซ้อน 2 ชั้นเช่นนี้ได้ทำให้ “รูปลักษณะที่เคยหนาห่อหุ้มของเรือนซุ้มในยุคก่อนมาแก้ไขให้เป็นซุ้มทรงที่ผอมเพรียว” (2546: 241) ซุ้มโค้งกลีบบัวซ้อน 2 ชั้นนี้วางอยู่บนเสาซุ้ม 2 ข้างของประตูหน้าต่างซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญจากบนลงล่าง คือ **บัวคอเสื้อ** **ประจายาม** ที่กึ่งกลางเสา และ **กาบเชิงทรง** **กาบไผ่** บริเวณฐานเสา โดยเสาซุ้มหน้าต่างจะวางอยู่บนฐานสิงห์ การใช้ฐานสิงห์รับเสานี้ “ถือเป็นยุคแรกที่มีการนำ [...] เข้ามาใช้ร่วมเป็นองค์ประกอบส่วนฐานของซุ้ม” (สมคิด จิระทัศนกุล 2546: 241) ซึ่งปรากฏเฉพาะที่ซุ้มหน้าต่าง ส่วนเสาของซุ้มประตูจะรับด้วยฐานบัวคว่ำเรียบๆ

ฐานสิงห์ลอย

ฐานสิงห์รับซุ้มหน้าต่างของโบสถ์หลังนี้มีลักษณะพิเศษ คือเป็นแบบ **ฐานสิงห์ลอย** พบที่ซุ้มหน้าต่างช่วงเสาที่ 1, 2 และ 4 อชิรัชญ์ ไชยพจนพานิช กล่าวว่า การใช้ฐานสิงห์ลอยมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 เป็นอย่างช้า

โดยเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากในสมัยนั้นนิยมสร้างอาคารตึก 2 ชั้น ทำให้ฐานสิงห์ที่รองรับหน้าต่างในชั้นที่สองห่างจากฐานอาคารมาก จึงทำเป็นฐานสิงห์ลอย (2555: 63-65) อย่างไรก็ตามที่โบสถ์น้อยตระระตาม เดอ ลอแรตต์หลังนี้ ระยะห่างระหว่างวงกบกลางของซุ้มหน้าต่างและฐานอาคารปรากฏเพียง 0.58 ม. ซึ่งเป็นระยะที่หากต้องการทำชุดฐานสิงห์วางลงบนฐานอาคารก็สามารถทำได้ แต่ที่ทำเป็นฐานสิงห์ลอยโดยตั้งใจทั้งระยะห่างจากหน้ากระดานบนของฐานอาคารซึ่งวัดได้ที่ 0.12 ม. นั้น เข้าใจว่าเพื่อให้รับกับฐานสิงห์ลอยอีกชุดหนึ่งที่รองรับซุ้มหน้าต่างขนาดเล็กบริเวณชั้นบนของมุข transept ที่สันนิษฐานว่าเป็นหอรบขังนั่นเอง

นอกจากช่องเปิดซุ้มประตู-หน้าต่างที่ได้กล่าวมาแล้วยังปรากฏร่องรอยของช่องเปิดอีก 2 ลักษณะที่เหนือประตูทางเข้าทางทิศตะวันตก โดยทำเป็นช่องเปิดรูปวงกลม ลักษณะคล้ายหน้าต่างแบบ rosette window ที่นิยมใช้กันโบสถ์สมัยกอธิค และเหนือจากหน้าต่างรูปวงกลมนี้ขึ้นไปยังปรากฏช่องเปิดใต้จั่วแบบโค้งแหลม การทำช่องเปิดด้านทิศตะวันตกนี้แตกต่างจากด้านอื่นๆ ทั้งนี้คงเป็นไปเพื่อเน้นรูปด้านหน้าให้มีความพิเศษแตกต่างจากด้านอื่นๆ

การตกแต่งภายใน

ปัจจุบันไม่หลงเหลือร่องรอยของการตกแต่งภายในแล้ว อย่างไรก็ตามบันทึกของดาซาร์ดีในปี ค.ศ. 1687 คงช่วยให้จินตนาการถึงสภาพภายในของโบสถ์หลังนี้ได้บ้าง

เราอาจกล่าวได้เต็มปากว่าไม่มีโรงสวดในบ้านของเอกชนที่จะทรูทราและกว้างขวางเท่าหลังนี้เลย โรงสวดหลังนี้ไม่มีความสม่ำเสมอ และได้ส่วนลัดตามรสนิยมของผู้เชี่ยวชาญสถาปัตยกรรมเพราะว่า ม. ก้องสดังซึ่งไม่มีสถาปนิกจึงให้สร้างไปตามความเห็นดีเห็นงามของตนเอง แต่ก็ยากที่จะตำหนิเขาได้เหมือนกัน หินอ่อนอันมีค่า

ซึ่งไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันและมีราคาแพงมากในชมพูทวีปถูกนำมาใช้
อย่างไม้อัน ไม่ว่าจะทอดสายตาไปทางไหนตั้งแต่หลังคาโรงสวดลง
มาถึงพื้นชั้นล่างก็เห็นแต่ทองคำและการทาสีไว้ทั้งสิ้น ภาพวาดอัน
แสดงต่อเนื่องกันโดยลำดับถึงรหัสต่างๆ ของพระคัมภีร์ทั้งฉบับเก่า
และฉบับใหม่ไม่ว่าจะงามนัก แต่ก็ให้สีสันได้ดีถึงขนาด และจิตรกรซึ่งมี
สัญชาติเป็นชาวญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นประจักษ์ว่า จิตรศิลป์นั้นได้รับการ
ยกย่องและการศึกษากันมาแล้วเป็นอย่างดีในชมพูทวีป เท่าๆ กับ
ในทวีปยุโรปเหมือนกัน และจิตรกรชาวอินเดียกับชาวจีนนั้นมีฝีมือ
ลายมือมิได้เป็นรองไปกว่าจิตรกรชาวยุโรปชั้นครูเลยสักนิด ผู้ศิลปะซึ่ง
กำลังทำอยู่ขณะนี้ เมื่อเสร็จแล้วจะมีขนาดใหญ่มากและเป็นเงินทิบ
ทั้งหลัง ไม่มีแผ่นลูกไม้ถักบนเครื่องประดับ แต่ผ้าที่ใช้คลุมนั้นสวยงาม
อย่างยิ่งและบางเบามาก (ดาซาร์ด 2551: 265-266)

จะเห็นได้ว่านอกจากศิลปะไทยสมัยอยุธยาที่ปรากฏภายนอกอาคาร
แล้ว โบสถ์คริสต์ศาสนานี้ยังปรากฏอิทธิพลจากแหล่งอื่น ไม่ว่าจะเป็น
หินจากอินเดีย และภาพจิตรกรรมฝีมือจิตรกรญี่ปุ่น อันเป็นอีกหลักฐานหนึ่ง
ที่แสดงถึงพหุทางวัฒนธรรมของสังคมอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

สรุป

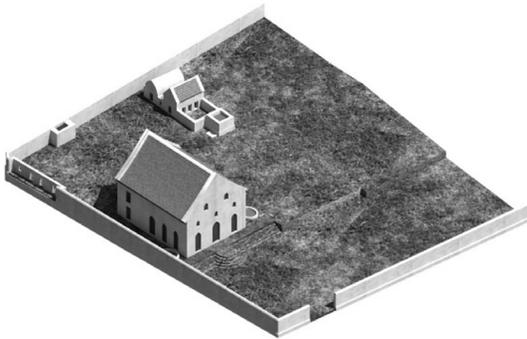
จากการสำรวจจริงวัดซากโบราณสถานในปัจจุบันสามารถสรุป
พัฒนาการของโบราณสถานฝั่งตะวันตก (บ้านวิชาเยนทร์) และโบราณสถาน
ส่วนกลางได้ดังนี้ การก่อสร้างเริ่มต้นจากฝั่งตะวันตกก่อนแล้วจึงขยายตัวไป
ทางตะวันออก โดยก่อนปี ค.ศ. 1683 บ้านหลังใหญ่ทางฝั่งตะวันตกที่ปรากฏ
อิทธิพลสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียหลังนี้น่าจะเคยเป็นของพ่อค้าชาว
เปอร์เซีย แต่ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานให้แก่พอลคอนใช้พัก
อาศัย และพอลคอนก็ได้ปรับปรุงบ้านหลังนี้เพื่อการอยู่อาศัยของตนเอง รวมถึง
สร้างโบสถ์นอเตรอดาม เดอ ลอแรตต์ขึ้น ปี ค.ศ. 1685 ทางราชสำนักได้
ใช้บ้านของพอลคอนเป็นที่รับรองคณะราชทูตฝรั่งเศสที่นำโดยเดอ โชมองต์

เนื่องจากขณะนั้นบ้านหลวงรับราชทูตยังสร้างไม่แล้วเสร็จ ขณะเดียวกันก็ได้ต่อเติมอาคารหลังใหญ่และสร้างอาคารขึ้นเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอแก่การรับรองผู้ติดตามคณะราชทูตอื่นๆ ด้วย ในปีนี้เองที่โบสถ์นอเตรอดาม เดอลอแรตต์ สร้างเสร็จพอใช้งานได้ โดยเดอ โชมองต์ ได้ใช้โบสถ์หลังนี้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตลอดช่วงเวลาที่เขาพำนักที่ลพบุรี ซึ่งหลังจากนั้นก็มีการตกแต่งเรื่อยมาจนเสร็จสมบูรณ์ในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1687 และได้มีการจัดพิธีฉลองโบสถ์ขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ในปลายปีนั้น (ภาพที่ 12-14)

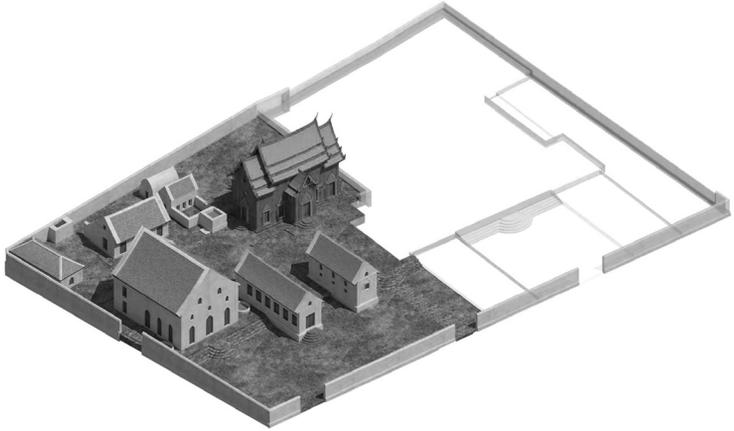
พัฒนาการทางการก่อสร้างของบ้านพอลคอนตั้งแต่การปรับปรุงบ้านเปอร์เซียจนถึงพิธีเฉลิมฉลองโบสถ์อย่างยิ่งใหญ่นี้ สะท้อนสถานะพิเศษของพอลคอนในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาที่มีบทบาทสูงเด่นทั้งด้านการค้าและการต่างประเทศได้เป็นอย่างดี ในด้านการค้า บ้านแห่งนี้คือสถานที่ที่พอลคอนใช้พบปะพูดคุยกับบรรดาผู้ค้าชาวต่างชาติที่ต้องการเข้ามาค้าขายกับราชสำนัก ส่วนด้านการต่างประเทศ บ้านวิชาเยนทร์คือบ้านใกล้เรือนเคียงบ้านหลวงรับราชทูตที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้พอลคอนเป็นผู้รับผิดชอบสร้างขึ้น และใช้ต้อนรับดูแลแขกบ้านแขกเมืองอย่างใกล้ชิด ดังที่เขามีโอกาสต้อนรับคณะผู้แทนพระองค์พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่นำโดยซิมง เดอ ลา ลูแบร์ ซึ่งเดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาในปลายปี ค.ศ. 1687 ขณะเดียวกันก็แฝงไว้ซึ่งบทบาทด้านการเมืองในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อหวังเรียกความนิยมจากประชามคริสเตียนอันกำลังเป็นที่ต้องการของสมเด็จพระนารายณ์

อย่างไรก็ตามเพียงไม่กี่เดือนหลังจากคณะผู้แทนพระองค์เดินทางกลับฝรั่งเศสในเดือนมกราคม 1688 ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเป็นใจให้เขาก็กลับพลิกผัน ในเดือนกุมภาพันธ์ สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งประชวรด้วยโรคไอหืดมาเป็นเวลา 4-5 ปี ก็ล้มประชวรหนักทำให้เกิดหวั่นเกรงกันว่าพระองค์อาจเสด็จสวรรคต ฝ่ายการเมืองข้าต่างๆ ในราชสำนักจึงเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อช่วงชิงจังหวะได้เปรียบในการดำรงอำนาจ กระทั่งเช้าวันที่ 18 พฤษภาคม 1688 ออกพระเพทราชาและแนวร่วม อันได้แก่ พระสังฆราช พระภิกษุ และประชาชน ได้ลุกขึ้นจับอาวุธเพื่อปฏิวัติโค่นล้มอำนาจสมเด็จพระนารายณ์

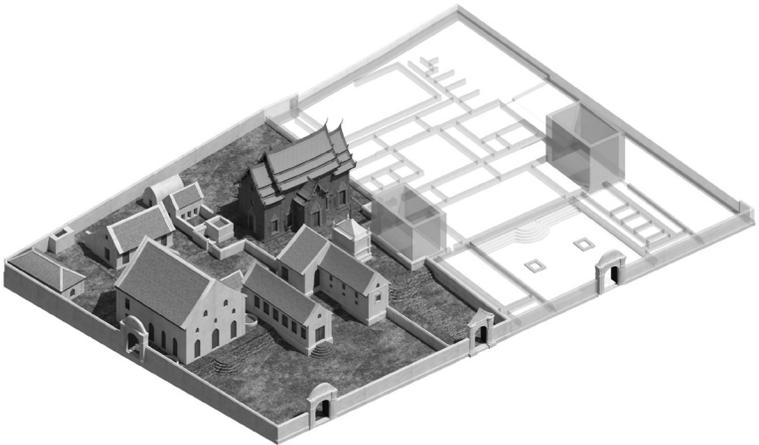
ฟอลคอนเมื่อทราบข่าว (บางหลักฐานอ้างว่าเขาถูกพระเพทราชาลวงว่าสมเด็จพระนารายณ์มีรับสั่งให้เข้าเฝ้าฯ เช่น บันทึกของนายพลเดส์ฟาร์จ (Desfarges et al. 2002: 33) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์) จึงตัดสินใจพานายทหารฝรั่งเศสและหน่วยทหารคุ้มกันเข้าไปในพระราชวังเพื่อหวังช่วยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ “โดยอารามรีบเร่งจึงผลุนผลันเข้าไปทางทวารเล็กที่เขาเห็นว่าเปิดอยู่ โดยไม่ทันพิจารณาว่าจะมีใครทันได้ตามติดเข้าไปด้วยหรือหาไม่ จึงเป็นเหตุให้เขาถูกกักตัวอยู่ข้างใน แต่ลำพังกับนายทหารฝรั่งเศสสามคนนั้นเท่านั้น นอกจากนั้นหยุดชะงักอยู่แค่ทวารทั้งสิ้น” (เดอ แบส 2550: 147) เมื่อถูกแยกตัวออกไป เขาก็สูญเสียอิสรภาพ และการเรียกร้องใดๆ หลังจากนั้นก็ถูกจำกัดเสียจนแม้แต่พิธีสารภาพบาปเพื่อเตรียมตัวตายที่เขาประสงค์จะได้กระทำต่อหน้าบาทหลวงสักคนก็หาได้รับการอนุญาตไม่ พระเพทราชาทรงจ้องนกระทั้งแน่ใจว่า “คงจะไม่มีอุปสรรคอันใดที่จะกำจัดบุคคลผู้นี้แล้ว” (เดอ แบส 2550: 162) จึงมีคำสั่งให้ประหารฟอลคอน ศัตรูผู้หมดประโยชน์ ในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1688 นับเป็นการปิดฉากชีวิตขุนนางต่างชาติอย่างหดหู่ด้วยวัยเพียง 40 ปี

ภาพที่ 12 พัฒนาการระยะแรก ก่อน ค.ศ. 1683 สมัยเป็นบ้านพ่อค้าเปอร์เซีย ประกอบด้วยบ้านหลังใหญ่ และโรงอาบน้ำแบบเปอร์เซีย

ภาพที่ 13 พัฒนาการระยะที่สอง ระหว่าง ค.ศ. 1683-1685 ภายหลังกองพลคอนย้ายเข้ามาพำนักจนถึงช่วงที่คณะราชทูตชุดแรกเดินทางมาถึง ในช่วงเวลานี้มีการต่อเติมบ้านหลังใหญ่เป็นที่อาศัยของพลคอน (อาคาร 1) และก่อสร้างอาคารใหม่เพิ่มเติม ได้แก่ อาคารทรงจั่วมีชั้นใต้ดิน (อาคาร 5), อาคารทรงจั่วแผ่นผนังรูปตัวแอล (อาคาร 6), โรงสวด นอเตรอะตาม เดอ ลอแรตต์ (อาคาร 7) และครัว (อาคาร 4)

ภาพที่ 14 พัฒนาการระยะที่สาม ระหว่าง ค.ศ. 1685-1688 ในช่วงเวลานี้การตกแต่งโบสถ์นอเตรอะตาม เดอ ลอแรตต์ เสร็จสมบูรณ์และได้มีการจัดฉลองโบสถ์อย่างยิ่งใหญ่ในปลายปี ค.ศ. 1687

ภาพที่ 15 ซุ้มประตูทางเข้าโบราณสถานบ้านวิชาเยนทร์ ระหว่างการบูรณะเสริมความแข็งแรงด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ในต้นทศวรรษที่ 2470
(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)

ทิ้งท้าย

ภายหลังสมเด็จพระเพทราชาขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงมีรับสั่งให้ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยาในแทบจะทันที นับแต่นั้นมาบ้านวิชาเยนทร์ก็ถูกทิ้งร้าง กระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่าทั้งพระนารายณ์ราชนิเวศน์และบ้านวิชาเยนทร์นั้นรกร้าง “พระสงฆ์ได้เข้าไปอยู่ครอบครองเอาเป็นที่วัดในคราวหนึ่ง แล้วละทิ้งร้างเสียจะรักษาให้เป็นวัดต่อไปไม่ได้” (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2561) จึงได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดซื้อที่นา “แลกเปลี่ยนที่พระราชวัง แลที่บ้านเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ คืนมาเป็นของในพระราชอาณาจักร” ต่อมาในปี ค.ศ. 1930 สมเด็จพระยาพิชัยนาคราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภาได้ขึ้นไปตรวจโบราณสถานที่ลพบุรีรวมถึงบ้านวิชาเยนทร์ด้วย พบว่าอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม จึงได้ทรงมีพระดำริที่จะซ่อมแซมโดย “ทำคอนกรีตยัดผนังที่จะพังในบ้านวิชาเยนทร์” (สมเด็จพระยาพิชัยนาคราชานุภาพ, 15 ก.พ. 2472) (ภาพที่ 15) จากนั้นในปี ค.ศ. 1932 จึงมีการ “ขุดแต่ง” บ้านวิชาเยนทร์ ดังความในหนังสือ

ที่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เขียนถึงพนักงานรักษาของโบราณจังหวัดลพบุรีว่า “สถานที่ๆ กำลังขุดแต่งอยู่ข้างบ้านหลวงรับราชทูตนั้นตามแผนที่เก่าบอกว่าเป็นบ้านเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และก็เห็นจะถูกต้องสงสัย เพราะเจ้าพระยาวิชาเยนทร์มีหน้าที่ในการรับแขกเมืองอยู่มาก จำเป็นที่บ้านจะต้องอยู่ใกล้ๆ กับที่พักแขกเมือง ฉะนั้นขอให้ทำป้ายไปติดไว้ว่า ‘บ้านวิชาเยนทร์’ ” (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 1 ก.ค. 2475) ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันนี้เองที่ฮัทซิงสันได้เข้ามาสำรวจซากโบราณสถานแห่งนี้ และเขียนเป็นบทความในปีถัดมา และไม่ว่าบทความของฮัทซิงสันจะตีความคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เพียงไร แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้ “บ้านวิชาเยนทร์” กลายเป็นข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์นับแต่นั้นเป็นต้นมา

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ไม่ได้ตีพิมพ์

- “จดหมายหลวงบริบาลบุรีภรณ์ ถึงนายเซย ชมเสวก.”, พ.ศ. 2475. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ. ศธ 2.1.1/309. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- “ส่งรายงานประมาณการซ่อมโบราณสถาน จ. ลพบุรี.”, พ.ศ. 2472. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ. (4) ศธ 2.1.2.1/66. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ภาษาไทย

- ชิดชนก ถิ่นทิพย์, 2564. รายงานการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานบ้านหลวงรับราชทูต (บ้านวิชาเยนทร์) ตำบลท่าหิน อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี. ม.ป.ท.: บริษัท ออมรพัฒนา บุรณะ จำกัด, สนับสนุนทุนสำรวจโดย สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี ปีงบประมาณ 2564.
- เซเบเรต์, โคลด์, 2560. **จดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์.** (แปลโดย ราชบัณฑิตยสภา). นนทบุรี: ศรีปัญญา. (ต้นฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1687, ภาษาฝรั่งเศส).
- เดอ ชัวซี, บาทหลวง, 2550. **จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686 ฉบับสมบูรณ์.** (แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร). พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา. (ต้นฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1687, ภาษาฝรั่งเศส).
- เดอ แบส, บาทหลวง, 2550. **บันทึกความทรงจำของบาทหลวง เดอ แบส เกี่ยวกับชีวิตและมรณกรรมของก๊องสตันซ์ ฟอลคอน.** (แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร). นนทบุรี: ศรีปัญญา. (ต้นฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1691, ภาษาฝรั่งเศส).
- ตาซาร์ด, กีย์, 2551. **จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามครั้งที่ 1 และจดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ 2.** (แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร). นนทบุรี: ศรีปัญญา. (ต้นฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1688, ภาษาฝรั่งเศส).
- นงคราญ ศรีชาย, 2537. “บ้านวิชาเยนทร์และบ้านหลวงรับราชทูต.” **เมืองโบราณ** 20 (4): 31-41.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2537. **การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เลอบล็องก์, มาร์เซล, 2552. “ประวัติศาสตร์การปฏิวัติของราชอาณาจักรสยาม.” ใน **การอ่านเอกสารประวัติศาสตร์ไทย : ตัวอย่างเอกสารต่างชาติ.** (แปลโดย จันทรฉาย ภัคอินคิม). กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (ต้นฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1692, ภาษาฝรั่งเศส).
- สมคิด จิระทัศนกุล, 2546. **คติ สัญลักษณ์ และความหมายของซุ้มประตูหน้าต่างไทย.** กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สฤกษ์ทิพย์ ขุนทรง, 2549. “บ้านวิชาเยนทร์: การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งล่าสุด.” **เมืองโบราณ** 32 (4): 16-17.

- สุภรณ์ อัครวสันโสภณ, ผู้แปล, 2522. **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 3.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2555. **พัฒนาการของงานศิลปกรรมเมืองลพบุรีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24.** นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาษาต่างประเทศ

- Baker C. & Phongpaichit P., 2017. **A history of Ayutthaya: Siam in the early modern world.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Desfarges, De La Touche & Vollant des Verquains J., 2002. **Three military accounts of the 1688 “revolution” in Siam.** (Translated by M. Smithies). Bangkok: Orchid Press.
- Hutchinson E.W., 1935. “Phaulkon’s house at Lopburi.” **Journal of Siam Society** XXVII: 1-7.
- Listopad J.A., 1995. “The art and architecture of the reign of Somdet Phra Narai.” Doctoral dissertation (History of Art). The University of Michigan.
- Love R.S., 2006. “Royal protocol and cultural synthesis in the preparation for the Chevalier de Chaumont’s embassy to Siam in 1685.” **Journal of the Western Society for French History** 34: 1-26.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2561. **ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 4 หมวดโบราณสถาน 211 ต้นประกาศพระราชทานแลกเปลี่ยนที่วิสุคามสีมาเมืองลพบุรี.** ค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2561, จาก <http://vajirayana.org>
- Chaumont A., 1687. **A relation of the embassy of Monr. de Chaumont, Knt. to the count of the King of Siam with an account of the government, state, manners, religion and commerce of that kingdom.** Retrieved February 2, 2018, from <http://tei.it.ox.ac.uk/tcp/Texts-HTML/free/A32/A32752.html>

